

**Universitetet i Oslo
Det teologiske fakultet**

**Hvem er nattverdsbordet
dekket for?**

**Et studium av
fellesskapsdimensjonen i
nattverden**

**Margit Kristin Frida
Lappegard**

**Spesialoppgave i teologi
Våren 2006**

Veileder: Geir Hellemo

INNHOOLD

1. Innledning	3
1. 1. Avgrensning og problemstilling	4
1. 2. Oppgavens inndeling	6
Del I	7
2. ”Kjæreste Kristi venner!” Nattverdssyn og kirkesyn	7
2. 1. Nattverdssyn	7
2. 2. Den store høymessereformen.....	9
2. 3. Jensens fellesskapsforståelse i nattverden	11
2. 4. Kirkesyn	12
2. 5. Folkekirken - hva er nå det?.....	15
Del II	19
3. Alexander Schmemmann	19
3. 1. Ekklesiologi	19
3. 1. 1. Dualismen i kirkens natur	20
3. 1. 2. Liturgi som sakrament	22
3. 2. Eukaristien	23
3. 2. 1. Forsamlingens sakrament	24
3. 2. 2. Eukaristien som liturgi og kosmisk størrelse	25
3. 2. 3. Den nye menneskelighet i den nye skapelse.....	26
4. Gordon W. Lathrop	28
4. 1. Ekklesiologi	28
4. 1. 1. Liturgiens ordo og ”juxtapositions”	28
4. 1. 2. Hva er kirke?.....	30
4. 1. 3. Kirkens ansvar for ”outsiders”	31
4. 2. Eukaristien	32

4. 2. 1. Nattverdens kollektivitet og handlende følge	34
4. 2. 2. Skaperverket og kosmos	35
4. 3. ”Juxtapositions” – en fortolkningsnøkkel uten konfrontasjoner.....	37
5. Hvem er nattverdsbordet dekket for?.....	39
5. 1. En åpen eller lukket tilgang til de hellige ting?	39
5. 1. 1. Den ”halv indre” sirkel	39
5. 1. 2. Den ytre sirkel.....	42
5. 2. Dåpen som et absolutt vilkår for nattverden?	43
5. 3. Nattverden manifesterer fellesskapet.....	45
5. 3. 1. Liturgien som konstituerende for Kirken.....	45
5. 3. 2. Nattverden som tegn	46
Del III	49
6. Fellesskapets plass i nattverden.....	49
6. 1. Et utblikk.....	51
6. 1. 1. BEM-dokumentet og Lima-liturgien	51
6. 1. 2. Svenska Kyrkans nattverdsliturgi	53
7. Kirken som et måltidsfellesskap	55
Bibliografi	59
Liturgiske skrifter:	60

1. Innledning

Det feires gudstjeneste på Gaustad psykiatriske sykehus en vårdag i 2004. Menigheten består av praksisstudenter fra Det praktisk-teologiske seminar og pasienter ved sykehuset. Prekenen handler om Gud i det grå og om hvordan Håpet til stadighet driver oss videre. Om hvordan Håpet får oss til å klare en dag til, til tross for at våre livserfaringer kan smerte. Prekenen søker å formidle Kristus som Håpet, som livskraften som tvinger seg fram i det elendige, og om hvordan nattverden blir et hvilested eller en tolkningsramme for livets flertydighet. Etter prekenen feires det nattverd. Nesten alle de fremmøtte til gudstjenesten beveger seg opp til nattverdsbordet, kneler og ser på presten med forventning. Et underlig syn fordi nattverdsgjestene ofte ikke ser på presten i det hele tatt, men i stedet bøyer hodet i andektighet og ser ned. Denne gangen ser de opp på brødet og vinen som presten tidligere i prekenen kalte to livgivende elementer. Men det var ikke bare et underlig syn, men også et ganske sterkt syn. Der satt mennesker som ellers opplever et hvert fellesskap eller en hver sosial setting som truende, side om side med de som samfunnet betegner som "normale" mennesker. Der satt de i ett og samme fellesskap, med lik rett til å føle tilhørighet. Fellesskapet var ikke bare for teologistudenter og "normale" folk, men også for mennesker som på det tidspunkt ikke deltar i samfunnsfellesskapet. Det ble tydelig at nattverden som rite fikk en samlende effekt hvor det ikke var forskjeller mellom menneskene. Man var sammen om noe i fellesskap.

Denne hendelsen har jeg selv erfart som prestestudent ved Gaustad sykehus. Hvorfor nettopp denne nattverden ble så spesiell, er vanskelig å si. Kanskje handler det om min manglende erfaring med å dele ut nattverd, eller kanskje var det noe spesielt. Uansett årsak fikk hendelsen meg til å bli oppmerksom på fellesskapet i nattverden. Dette noe spesielle at mennesker som ellers anses som utilregnelige, var minst like tilregnelige som resten av menigheten, mener jeg sier noe om nattverdens funksjon og betydning hos folk. Derfor ble fellesskapet så tydelig og det liturgiske språket så mangelfullt i møte med denne hendelsen.

Hva er det med nattverden som fikk så mange av de innlagte på Gaustad til å delta i dette fellesskapet?

”Gaustad-hendelsen” reiser i tillegg til dette flere spørsmål omkring forståelsen av fellesskapsdimensjonen i nattverden. Målet for denne oppgaven er å belyse fellesskaps- og tilhørighetsdimensjonen generelt, med henblikk på Den norske kirke.

1. 1. Avgrensning og problemstilling

I vår kirke finnes det mange ulike meninger om hva nattverden egentlig er. Man skal ha en dyp respekt for det meningsmangfold som finnes i Den norske kirke. Samtidig handler det om å drive kirken framover, og å åpne opp for nye perspektiver som melder seg ved det å være en folkekirke. Det blir viktig å gjøre seg kjent med de erfaringer som de faktiske brukerne av kirken sitter med, både hos de som vi kan kalle kjernemenigheten, og hos de som bruker kirken når de trenger en kontekst å sette sine livserfaringer inn i. Vanligvis refereres de sistnevnte til som ”folkekirkemenighet”.

Når oppgaven handler om fellesskaps- og tilhørighetsdimensjonen i nattverden, er det nettopp et forsøk på å ta på alvor de utfordringer kirken møter ved å være en folkekirke, en åpen og inkluderende kirke.

I Den norske kirke opplever noen at nattverden er et lukket fellesskap, eller de tror det er et lukket fellesskap fordi forestillinger om rett troende og rett omvendt fremdeles gjør seg gjeldene. Andre opplever at nattverden i aller høyeste grad angår dem. Hva som gjør at noen ikke føler seg verdig mens andre gjør det, er ikke enkelt å besvare. Det nattverdssyn som ble utviklet i for- og etterkant av det store nattverdsfallet på midten av 1800-tallet kan være noe av årsaken til at folk i 2006 ikke føler seg verdig til å ta i mot nattverd. Den gangen ble rett omvendelse og bekjennelse stilt som vilkår for deltakelse i nattverden for å hindre vanealtergang.¹ Nattverdsbordet skulle renses for uverdige og det kan likne på en direkte fellesskapsavgrensende nattverdsforståelse. At disse vilkår fremdeles eksisterer i folks oppfatning av nattverden, kan være en del av bildet.

Liturgien vi bruker i høymessen under nattverden kan også tolkes til å gi uttrykk for noe av denne oppfatningen. Syndsforlatelsen ser ut til å være et hovedaspekt i liturgien og gir derfor respons til ”verdighetstanken” og til det avgrensede fellesskap. Syndsforlatelsen skulle ikke deles ut til hvem som helst.

---

¹ B. Sandvik, *Det store nattverdsfallet* (1998) s. 7

Det bør derfor være et poeng å ”fri” nattverden fra disse faktiske eller forestilte vilkår, slik at nattverden blir mer tilgjengelig og mer meningsbærende for folk flest.

Liturgi og erfaring viste seg å sprike ved nattverdsfeiringen på Gaustad. Erfaringen av fellesskapet i nattverden hadde ikke en språklig uttrykksform i liturgien og fellesskapet viste seg derfor å være underkommunisert. Kanskje er det noe i dette spriket mellom erfaring og liturgi som gjør at folk ikke vil delta? Møter nattverden som rite menneskene godt nok, og kan den skape tilhørighet og fellesskap?

For å svare på disse spørsmålene kunne man ta utgangspunkt i selve nattverdshandlingen og måten det utføres på. Kommuniseres for eksempel fellesskapet annerledes ved intinksjon enn ved kneling ved alterringen? Kan plasseringen av nattverden i selve gudstjenesten ha noe å si?

Man kunne også tatt et konkret utgangspunkt i den liturgiske teksten for å se hvordan språket eventuelt skaper distanse og hvordan det kunne skape nærhet. Man kunne se på om det var mulig å kommunisere frelse, nåde og syndsforlatelse med andre begreper som ikke var så tungt belastet.

Men før man kan ta fatt på slike problemstillinger, mener jeg det er viktig å først se på det teologiske aspektet ved nattverden som rite. Det er det jeg vil gjøre i denne oppgaven, med da særlig blick for fellesskapsdimensjonen. Det vil også bli nødvendig å finne ut av hvem dette fellesskapet er påtenkt. Gaustad-hendelsen ga noen indikasjoner på at nattverden har en samlende effekt hvor alle har en lik rett til å føle tilhørighet. På bakgrunn av denne hendelsen: Hva er de teologiske argumenter for å fremheve fellesskapsdimensjonen? Har fellesskapet krav på å komme til uttrykk i liturgien? Har ”vanlige mennesker” krav på å få tilhøre dette fellesskapet?

Ut fra disse spørsmålene vil problemstillingen for oppgaven være:

- I. Hvem er nattverdsbordet dekket for?*
- II. Hva er fellesskapets plass i nattverden?*

1. 2. Oppgavens inndeling

Oppgaven har tre hoveddeler. I første del av oppgaven gjør jeg en kort undersøkelse av bakteppet for nattverdfeiringen i Den norske kirke.² Dette er et forsøk på å trekke noen hovedlinjer i nattverdssyn og kirkesyn. Bakteppet ment som et innledningsmateriale og jeg går derfor ikke i dybden av materialet. Ved å se nærmere på hva som faktisk formidles av nattverdssyn i kirken, både nåtidig og historisk, blir det tydelig hvor liten plass fellesskapet har i vår nattverdsfeiring. Det blir også tydelig hvordan kirkesyn og nattverdssyn hører sammen. Hva du tenker om nattverden, sier også noe om hva du tenker om kirken. Det jeg mener å finne av både kirkesyn og nattverdssyn er lite tilfredsstillende med tanke på fellesskapet og med tanke på å være en folkekirke. Derfor vil jeg i del II ta for meg to sentrale teologer i vår samtid som synes å nettopp fremheve betydningen av fellesskapet i nattverden. *Alexander Schmemmann* tilhører den ortodokse tradisjon og taler ut ifra sin tradisjon. Samtidig er han vestlig orientert i sine fremstillinger og kan derfor tale godt inn i vår tradisjon. *Gordon Lathrop* er en luthersk teolog og samtaler derfor ut fra en kjent kontekst for oss. Til tross for at det er gjenkjennelig, viser det seg at Lathrops tanker om fellesskapet er noe annerledes enn hva vi finner i vår egen kirke. Begge disse teologene viser seg å ha viktige og interessante perspektiver på hva nattverd og kirke egentlig er, og de blir mine hovedstøttespillere i arbeidet med å tydeliggjøre viktigheten av fellesskapsdimensjonen i nattverden. I drøftingen av Schmemmann og Lathrop kommer ulike fellesskap til uttrykk og grensene trekkes mot en vid forståelse av fellesskapet. Drøftingen tar også for seg tilgjengeligheten av fellesskapet og hvem som kan tilhøre et slikt fellesskap. I del III søker jeg å vise hvordan Schmemmann og Lathrop sine bidrag blir viktige korrektiv til Den norske kirkes nattverdsliturgi og tradisjon. Nattverden som tegn på fellesskapet og kirken som et måltidsfellesskap blir viktige momenter å bringe videre. Svenska Kyrkan sin nattverdsliturgi og det økumeniske arbeidet, brukes som eksempler på hvordan man kan løfte fram fellesskapet i nattverden. Det nattverdsfellesskapet oppgaven søker å finne er grenseløst, ubetinget og åpent for alle som ønsker å ta del i det.

---

² Når liturgien nevnes, er det her kun snakk om nattverdsliturgien i høymessen. Dette for å avgrense oppgavens felt, samt fordi det er denne liturgien som folk flest møter når de feirer gudstjeneste en vanlig søndag.

Del I

2. "Kjæreste Kristi venner!" Nattverdssyn og kirkesyn

2. 1. Nattverdssyn

"Livet som kristen blir styrket og fornyet gjennom forkynnelsen og nattverden i gudstjenesten. Her næres og utvikles forholdet til Kristus.

Nattverden er et tilbud om å ta imot Kristus som Guds Sønn og verdens frelser og bli ett med Ham.

I nattverden er Kristus selv til stede og gir sitt legeme og blod i brød og vin. Den som deltar, mottar Kristus, og de som mottar i tro, får ved ham tilgivelse for syndene og oppreisning til nytt liv."³

Sitatet er hentet fra Den norske kirkes nettside og er (dermed) en offisiell forklaring på hva nattverden er i vår kirke.

Satt på en formel ser nattverden ut til å være frelse, del i Kristi legeme og blod, tilgivelse for synder og oppreisning til nytt liv. Denne nattverdsforståelsen bygger på Luthers lille katekisme, Confessio Augustana og ellers tradisjonene for nattverd i norsk kirkeliv.

I Confessio Augustana beskrives nattverden som følger: *"Om Herrens nadver lærer de, at Kristi legeme og blod sandt er til stede og uddeles til de spisende i Herrens nadver."*⁴

For nærmere utdyping av nattverdssynet må vi gå til Luther sine egne skrifter. Både den lille og den store katekismen kommenterer nattverden, den store katekismen i mer utførlig forstand.

I den lille katekisme beskriver Luther nattverdets gagn som syndstilgivelse, liv og salighet.⁵ Videre setter han ord og handling sammen. Ordene kvalifiserer handlingen og troen på ordene virkeliggjør handlingen.⁶ I den store katekisme kommenterer han viktigheten av nattverdets tilgjenglighet og hvem som har tilgang på nattverden.

"Såfremt synden ikke er av en slik art at en med rimelig grunn kan utstøte

---

³ http://www.kirken.no/Bakgrunn/nattv_tro.cfmv, hentet 28.03.2006

⁴ L. Grane, *Confessio Augustana* (1994) s. 99

⁵ S. Hjelde og I. Lønning, "Lille katekisme", *Martin Luther* (2001) s. 24

⁶ Samme verk s. 25

gjerningsmannen fra menigheten og betrakte ham som en ikke-kristen, skal han ikke utebli fra nattverden” - (...)derfor skal slike folk lære at den høyeste kunnskap er å vite at sakramentet vårt ikke beror på vår verdighet.”⁷

Slik Luther fremstiller nattverden er det en nødvendighet for de troende, for alle er syndere og ingen er mer rettferdig enn andre. Nattverden avhenger av tro og ikke verdighet. Det er en relasjonell forvandling av brød og vin, hvor forvandlingen skjer i mottaket, i tro. Gjennom rettferdiggjørelse ved tro, fremhever Luther på en implisitt måte fellesskapet i nattverden. Alle skal kunne delta i nattverden, og det blir stående som en kontrast til datidens pavekirke, og bruken av messeoffer.

Denne poengteringen fra Luthers store katekisme ser ut til å være det nærmeste vi kommer en antydning av fellesskapet i nattverden i den lutherske tradisjon. Dette er ikke tydelig i den overnevnte tekst om nattverden fra Den norske kirke.

Ser vi på høymesseliturgien i gudstjenesteboken til Den norske kirke, samsvarer dette med Den norske kirkes overnevnte nattverdssyn. I tilsigelsesordene fremgår det at nattverdens brød og vin er det offer Jesus gjorde for våre synder. *”(1)Den korstestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder. (2)Han styrke dere og holde dere oppe i en sann tro til det evige liv.”*⁸ I første ledd (1) kommer syndsaspektet til uttrykk og i andre ledd (2) synliggjøres formålet med nattverden. Deltakelsen i nattverden gir syndsforlatelse og skal gir styrke til en sann tro. Syndsforlatelsen kan ut fra dette synes å være nattverdens hovedpoeng.

I nattverdsbønnen løftes Jesu død fram som et offer for våre synder, kjærligheten seirer over døden. Det bes om at de som kommer til nattverden må forenes med og i Kristus *”som grenene på vintreet”*, samt at de skal elske hverandre slik Jesus elsket menneskene.⁹ Dette er en av to ganger nattverdsfellesskapet kommer til uttrykk. Teksten sier noe om dette fellesskapet og kan tolkes til å være et lukket eller eksklusivt fellesskap bestående av de delaktige i nattverden. Det kan også tolkes mer allment slik at fellesskapet rommer

---

⁷ S. Hjelde og I. Lønning, ”Store katekisme”, *Martin Luther* (2001) ss. 172-173

⁸ Gudstjenestebok for Den norske kirke (1996), *Høymessen. Nattverdsmåltidet*, s. 80

⁹ Samme verk *Lovprisning og Herrens innstiftelsesord*, ss. 70-71

alle mennesker og at kjærlighetsbudet når ut til alle. Da blir nattverden implisitt et uttrykk for fellesskapet.

Andre gangen fellesskapet kommer til uttrykk er i prefasjonen. ”*Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn i samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge*”.¹⁰ Den himmelske halvdel av fellesskapet kommer til uttrykk og i praksis visualiseres dette med den halve alterringen. Da uttrykkes fellesskapet som et usynlig, åndelig fellesskap.

På bakgrunn av Den norske kirkes forklaringstekst om nattverden, samt Confessio Augustana og Luthers *lille* katekisme, er det vanskelig å tenke seg at tolkningen om at fellesskapet rommer alle, er det som er påtenkt i dagens liturgi. Som vi var inne på i innledningen har nattverdsforståelsen på slutten av 1800-tallet satt sine spor og på mange måter innsnevret det fellesskapet som nattverden kan romme. De strømninger av vekkelseskristendom som eksisterte på 1800-tallet, makte fram et ønske om å gjøre gudstjenesten og nattverden til et redskap for en åndelig oppvåkning. De premisser som da ble lagt for nattverden og for fellesskapet finner vi rester av i vår egen liturgi den dag i dag. Hva slags nattverdssyn var det som tok form i liturgireformen i 1880-årene?

2. 2. Den store høymessereformen

Reformarbeidet omfattet høymessen i Den norske kirke. Den utviklingen som vi ser tendensene av i dette arbeidet, er viktige forutsetninger for den liturgien vi har i dag. Prosessen gikk fra reduksjon til vekst i liturgiske former som ble kombinert med et stadig ønske om å hente fram den tidlige kirkes liturgi og form.¹¹ Tilbake til røttene og tradisjonen ble et grunnleggende prinsipp for de som sto i spissen for utformingen av liturgien i høymessen.

Kapellan og liturgiker Gustav Jensen var en person som har satt tydelige spor etter seg i liturgiarbeidet på denne tiden. Han var en sentral skikkelse i det liturgiske revisjonsarbeidet og hadde klare og viktige meninger om nattverdets plass i høymessen.

---

¹⁰ Samme verk *Lovprisning og Herrens innstiftelsesord*, s. 68

¹¹ L. Flatø, *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926* (1982), s. 18

Tidligere var ikke nattverden en fast del av høymessen, og da det var nattverd hadde den en liten plass i forhold til prekenen. Preken ble stort sett regnet som hoveddelen i gudstjenesten. Forkynnelsen av Ordet var på mange måter hovedårsaken til at folk møtte opp til gudstjeneste. Da det skulle feires nattverd, var det en utbredt tendens til at folk forlot kirken, foruten de som hadde skriftemål før gudstjenesten.¹²

Gustav Jensen så med skepsis på denne skjevfordelingen i gudstjenesten og mente gudstjenesten burde utgjøre en mer liturgisk helhet.¹³ Jensen tok fatt på arbeidet med å se på blant annet nattverdets funksjon og betydning, eller manglende betydning i gudstjenesten.

Han mente at gudstjenesten skulle gi uttrykk for kristenlivets hovedkomponenter. Gudstjenesten fører fra bot (innledning) til tro (orddelen) og frem til kjærligheten og nåden (forbønn og nattverd).¹⁴ Disse tre komponenter er likeverdige, men fører alle fram til nattverden som gudstjenestens endelige høydepunkt og mål. Denne oppbygningen av gudstjenesten finner vi rester av fremdeles i dagens kirke.

Jensen søkte å markere et skille mot vekkelseskristendommens individualistiske tenkning. Markering av fellesskapet blir derfor viktig for Jensen, både i gudstjenesten generelt og i nattverden spesielt. Jensen ivrer for å få fram det kristne fellesskap som for han har en åndelig karakter. Et kollektivt, åndelig fellesskap.¹⁵ Treleddstanken om gudstjenesten bringer menigheten til det åndelig fellesskap. Nattverden blir en bekræftelse av de to foregående ledd. Det åndelige fellesskapet er lett å tolke som opphøyet over det ”virkelige” fellesskap og skaper et skille mellom de som tilhører det åndelige fellesskap og de som ikke gjør det.

En slik tanke om det kirkelige fellesskap, samt oppbygningen av gudstjenesten med dette for øyet, har fått en avgjørende betydning for hvordan man tenker gudstjenesten i Den norske kirke.

---

¹² G. Jensen, ”Er vor Høimessegudstjenestes nuværende Ordning fuldt tilfredsstillende?” i *Luthersk kirketidende* (1880) s. 233

¹³ H. Fæhn, *Gudstjenestelivet i Den norske kirke* (1994) s. 323

¹⁴ Samme verk ss. 249-256

¹⁵ L. Flatø, *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926* (1982) s. 264

2. 3. Jensens fellesskapsforståelse i nattverden

Det er ut til at Jensen legger noen vilkår til grunn for å kunne delta i det kollektive, åndelige fellesskap. Gudstjenestens tre trinn sier noe om dette. Her er det hele menigheten som kollektivt beveger seg fra trinn til trinn, nærmest som et kollektivt individ. I tillegg hadde Jensen en klar formening om at mennesket skulle gjennom en tredelt vekkelsesorden i sitt egne kristne liv.

Det første nivået er barnenivået med dåpen som inngangsport til kristenlivet.¹⁶

Utviklingen den dømte går igjennom i sin voksende periode betinger troen og Gudsforholdet.¹⁷ Troen på dette stadiet er bygget på tillit og bærer lite preg av noen form for bekjennelse. Troen er under utvikling på vei mot en reell kristentro.

Det andre nivået Jensen løfter fram er det personlige kristenliv hvor mennesket går igjennom en sinnsforandring som bringer med seg syndbekjennelsen.¹⁸ Sinnforandringen tvinges fram gjennom evangelieforkynnelsen. På dette nivået søker også mennesket mot en regelmessig nattverdsfeiring. På det tredje nivået består omvendelsen av en oppgivelse av selvet.¹⁹ Man skal fri seg fra seg selv. Mennesket har gått igjennom sine tre stadier og er nå en del av en fellesskapsvekkelse hvor man er et lem på Kristi kropp.

Disse tre nivåene i kristenlivet samsvarer med gudstjenestens tre stadier. I nattverden blir menigheten et hele og tar del i Kristi blod og legeme som lemmer på et og samme legeme. Mennesket går fra det individuelle til det kollektive. Men det er noe dobbelt i dette. Jensen søker å bryte med individualismen i vekkelseskristendommen. Det kollektive søkes og Jensen ønsker å tenke menigheten av rett troende som *ett fellesskap*. Samtidig tenker han seg at hvert mennesket må gjennom en vekkelses – og vokseprosess. På den måten synes det som at Jensen faktisk tenker på mennesket både individualistisk og kollektivt, og er på den måten influert av den individualistiske tenkningen innenfor vekkelseskristendommen allikevel. Det kollektive som søkes, krever en individualistisk forberedelsesprosess hvor gudstjenesten og liturgien fungerer som et forløp til fellesskapet.

---

¹⁶ D. Myhre-Nielsen, *En hellig og ganske alminnelig kirke* (1998), s. 57

¹⁷ Samme sted

¹⁸ Samme verk s. 58

¹⁹ Samme sted

Det fellesskap som stadfestet gjennom nattverden virker lukket for det allmenne liv.²⁰ Fellesskapet består av kristenheten, den samling av mennesker som har gått gjennom vekkelsesprosessen og som dermed oppfyller vilkårene for nattverden. Gjennom å vektlegge synds- og trosbekjennelsen som bærende element i liturgien, medvirket det til å nå gudstjenestens mål, nattverden som det ”innbyrdes fællesskab i Kristi Samfund”.²¹ Vi var i innledningen inne på det store nattverdfallet og bekjempelsen av vanealtergangen. Jensen og revisjonsarbeidet lager et endelig brudd med vanealtergangen. Det er en interessant observasjon at nattverdsriten før Jensens tid ikke var poengtert som fellesskapsrite, men fungerte i praksis som det, nettopp på grunn av massealtergangen. Alle gikk til nattverd og samfunnsfellesskapet ble nattverdsfellesskapet. Med Jensen blir nattverden en fellesskapsrite, men som i praksis fungerer som et innsnevret nattverdsfellesskap fordi man ikke skulle delta av vane, men som sann og bekjennende kristen.

2. 4. Kirkesyn

Betegnelsen det ”innbyrdes fællesskab i Kristi Samfund” indikerer at det er noen som ikke innlemmes i nattverdens fellesskap og i fellesskapet etter nattverden. Det er noen som holdes utenfor. I nattverdsliturgien fra 1920 åpner innledningen av nattverdsbønnen med ”*kjæreste Kristi venner!*” og nattverdsgjestene tar plass ved alterringen før nattverdsbønnen.²² Uttrykket brukes også i tidligere liturgier, men med Jensen sin fellesskapsforståelse er det grunn til å tro at denne hilsen gjelder de *virkelige* Kristi venner og fellesskapet får et mystisk preg. Fellesskapet består av de som er rett troende og som dermed er kvalifisert for nattverdsfellesskapet. Dette er et eksklusivt fellesskap som blir stadfestet gjennom nattverden og språkbruken formidler en tanke om et elitefellesskap som holdes sammen og som stenger resten av denne verden ute. Elitefellesskapet defineres ikke ut fra dåpen alene, men fra den kollektive og individualistiske vekkelsesprosessen som viser ”de sanne kristne”. Det er dette som er

---

²⁰ Samme verk s. 94

²¹ H. Fæhn, *Gudstjenestelivet i Den norske kirke* (1994) s. 322

²² Alterbok for Den norske kirke (1920), s. 17

det kristne fellesskap hos Jensen. Og det som her kommer til uttrykk er både en kirkeforståelse og et nattverdssyn.

Kirken dannes av det nattverdsfellesskap som består av rett troende, eller sant troende. Tretrinnsinndelingen av gudstjenesten danner ”de sanne kristne” som utgjør kirken. Det fellesskap som Jensen uttaler er et lukket fellesskap, en indre sirkel og en enhet som alle har kjempet en kamp på veien til nattverdsbordet. Dette fellesskapet står altså som kirken og uttrykker derfor et kirkesyn. Som vi så med nattverden finner vi en god del av 1880-årenes nattverdssyn fremdeles i Den norske kirke. Kan vi gjøre samme oppdagelse med kirkesynet?

Vi må igjen gå til Confessio Augustana for å finne fundamentet til Den norske kirkes selvforståelse.²³ I artikkel VII *Om kirken* defineres kirken som en forsamling av troende.²⁴ Dette er kirkens vesen. Kirkens to kjennetegn er ren forkynnelse av evangeliet og rett forvaltning av sakramentene. Forsamlingen samles om evangeliet og sakramentene, og utgjør dermed kirken. Det er viktig å presisere at Kirken ikke bare dannes av en troende forsamling, men Ordets rene forkynnelse og sakramentene som skaper eller danner Kirken nettopp fordi det er Ordet som lyder og sakramentene som forvaltes. Det er ”talehandlinger” med tro som resepsjon som danner Kirken. Artikkelen kan vanskelig tolkes til å romme det elitefellesskap som Jensen fremhever som kirken.

Ser vi videre på hva kirken i dag sier om seg selv kan vi finne følgende:

*”Kirken er der hvor mennesker samles i Den treenige Guds navn, der det døpes, bes, leses fra Guds ord og hvor brødet og vinen, Kristi legeme og blod, deles. Gjennom den enkelte, lokale menighet er alle kristne del av et fellesskap som finnes nesten i hver eneste by og bygd over hele kloden.”*²⁵

---

²³ Det er en interessant observasjon at det viser seg å være en utfordring å finne et offisielt uttalt kirkesyn i Den norske Kirke. Det finnes nok av dokumenter som kommenterer kirkesynet, men lite materiale fra kirken selv om hva kirken skal være.

Det er også interessant å legge merke til rekkefølgen på artiklene i Confessio Augustana. Menneskets synd og rettferdiggjørelse omhandles før Kirken. Det individuelle før det kollektive. En slik tanke samsvarer godt med vår egen tradisjon hvor det individuelle står sterkt fremfor det nåtidige fellesskap.

²⁴ L. Grane, *Confessio Augustana* (1994), s. 78

²⁵ http://www.kirken.no/kirke_stat/Rapport/ekklesti.pdf , hentet 18.04.2006

Hvem forsamlingen eller fellesskapet er, defineres ut fra dåpen som det synlig tegn på medlemskap i kirken.²⁶

Kirkens selvforståelse er altså en forsamling av døpte, samlet om evangeliets forkynnelse og forvaltningen av sakramentene.

Som vi ser er Jensens vekkelsesprosses ikke uttalt i omtalen av fellesskapet. Selv om Jensen sitt kirkesyn ikke anvendes her, har vi sett at gudstjenesten og liturgien bærer preg av dette, og har satt dype spor i menneskers forståelse av kirken, gudstjenesten og nattverden. For mange er det fremdeles omvendelse eller ikke som er en indikator på verdig eller ikke, og sier derfor også noe om hvem man tror kirken er, og hvem kirken er til for.

Den norske Kirke selv sier at de søker å være *”en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.”*²⁷ Den norske kirke forstås dermed som en folkekirke, men i visjonen går det ikke klart frem hvilken måte man tenker folkekirken.

På samme Kirkemøte ble det vedtatt en uttalelse til regjeringens kirke/stat-utvalg hvor kirkemøtet tolker folkekirken slik:

*”Som folkekirke forholder Den norske kirke seg til allmenne livserfaringer i samfunnet, og søker i sitt gudstjenesteliv og i sin øvrige virksomhet å reflektere menneskelivet i sitt mangfold. Omtalen av Den norske kirke som folkekirke er samtidig uttrykk for en visjon, at Den norske kirke ønsker å ha en breddeprofil. Den ønsker at hele befolkningen skal få del i kirkens tjeneste og forkynnelse. Som folkekirke vil den understreke sammenhengen mellom hverdagsliv og kristenliv. Den ønsker med sin virksomhet å være integrert i lokalsamfunnets liv og hendelser. Den ønsker at kristen tro og livstolkning skal prege både dagligliv og høytid.”*²⁸

Den norske kirke søker altså å være en folkekirke hvor kirkens virksomhet ønsker *”å reflektere menneskelivet i sitt mangfold”*. Kirken ønsker også å ha en breddeprofil og å kunne understreke sammenhengen mellom hverdagsliv og kristenliv. Hva som her menes

---

²⁶ http://www.kirken.no/doc/KM_11_2_04.DOC, *Dåp og medlemskap*, §9, hentet 18.04.2006

²⁷ http://www.kirken.no/Materiell/strategi05_08.cfm, hentet 18.04.2006

²⁸ http://www.kirken.no/doc/KM_11_2_04.DOC, *“Den norske kirkes identitet og grunnlag”*, §26, hentet 18.04.2006

med kristenliv kommer ikke klart fram. Ordbruken gir assosiasjoner til Jensen sin forståelse hvor definisjonen av en kristen forankres i det gudstjenestefeirende fellesskap og i sær det nattverdsfeirende fellesskap. Er Kirkemøtets ”kristenliv” ensbetydende med en slik definisjon er dette et kirkesyn som er lite tilfredsstillende, især med tanke på hvem som da forbindes med nattverdsfellesskapet. Er det dette som er å være folkekirke? En slik forståelse av kirken som folkekirke er i så tilfelle ikke i tråd med hvordan folkekirkebegrepet brukes i denne oppgaven hvor nattverdsfellesskapet og folkekirke blir stående som relativt vide begreper. Folkekirken i vid forstand er et viktig premiss for oppgaven og det blir derfor viktig å se litt nærmere på innholdet av begrepet.

2. 5. Folkekirken - hva er nå det?

Folkekirken er et begrep som synes å bli brukt med noe ulik hensikt og innhold.

De fleste som arbeider i en kirkelig kontekst er klar over at ”folkekirke” ikke er et entydig og uproblematisk begrep. Samtidig brukes begrepet ”folkekirke” i offentlige dokumenter, av kirkelige ledere, politikere og andre uten at dets innhold defineres og tydeliggjøres for mottaker. Derfor snakker man gjerne om folkekirken i god tro om at man både vet hva det dreier seg om, og at mottaker er inneforstått med terminologien. Så hva er nå denne folkekirken?²⁹

Det ser ut til at begrepet anvendes både på en kvantitativ og kvalitativ måte. Den kvantitative forståelsen av folkekirken begrunner dens eksistens på å være en flertallskirke, det trossamfunn som de fleste innbyggere av et sted eller nasjon tilhører.³⁰ ”Kvalitativt er en folkekirke en kirke som er opptatt av å formidle evangeliet til det folket som den hører til (...)En folkekirke er opptatt av å tjene alle mennesker og lager ingen åndelige grenser for hvem som er ”innenfor eller utenfor” kirken.”³¹ Videre kan man tilføye at en kvalitativ forståelse av folkekirken også rommer en tanke om kirken som tolkningsramme for de allmenne livserfaringene, med hjelp av evangeliet og ritene.

---

²⁹ Her kan man gå via folkekirkens historie og begynnelse, men som en avgrensing er det kun det nåtidige forståelsen av begrepet som behandles.

³⁰ H. Stifoss-Hanssen og L. Danbolt, *Hvermann og Gud* (2003) s. 24

³¹ Samme verk s. 24 og s. 25

I begge definisjonene er dåpen kjennetegnet på medlemskapet og det behøver ikke være noen motsetning mellom disse to måtene å tenke folkekirke på, så lenge situasjonen er slik at flertallet av befolkningen tilhører kirken. Med en kvantitativ forståelse vil folkekirken stå for fall den dag situasjonen endrer seg. En kvalitativ forståelse av folkekirken gjør seg gjeldende uansett hvilke trossamfunn som er dominerende til en hver tid.

I sitatet over, hentet fra Kirkemøte sin uttalelse til kirke/stat-utvalget, kommer det en kvalitativ forståelse av folkekirken til uttrykk. Kirken skal være til for folket og være et naturlig sted å henvende seg gjennom livets mange faser. Kirken ønsker også en lokal forankring slik at kirken på den måten er en naturlig del av det lokale samfunn på linje med skoler, idrettslag, korps og annet. I en slik tolkning av begrepet har kirken mulighet til å knytte sin forkynnelse til de erfaringer som et menneske gjør seg gjennom livet. Så langt er en slik definisjon en god definisjon. Samtidig sies det at kirken søker å ha en breddeprofil. Dette kan minne om en mer kvantitativ forståelse av folkekirken. I tillegg dukker det opp et liknende moment i samme dokument hvor trosopplæringen omtales.

”En trosopplæring med bredt nedslag blant kirkens medlemmer er avgjørende for å opprettholde Den norske kirke som folkekirke. Kirkens trosopplæring samspiller med den kunnskap og de holdninger som formidles gjennom skolens religionsundervisning og med folkelige og kirkelige skikker og tradisjoner.”³²

Med dette har folkekirken beveget seg et stykke fra det å være kirke som en del av de sosiale strukturer og hvor kirken er en institusjon som *møter* livserfaringene til folk, til å forankre hele sin eksistens i kunnskapen om kirken og evangeliet. Det brede nedslagfelte som kirken søker, står i fare for å innsnevres med en kunnskapsbasert tilnærming til folket. Trosopplæring definert av Kirkemøtet, rommer ikke den erfaringsbaserte gudserkjennelsen i menneskers liv, men søker å lære mennesket opp til en slik gudserkjennelse. Selv om kirkemøtet har gjort et forsøk på å gjøre mennesket til et subjekt for kirken som fellesskap, gjør det mennesket til objekt i det de legger trosopplæringen til grunn for å opprettholde folkekirken.

---

³² http://www.kirken.no/doc/KM_11_2_04.DOC, ”Trosopplæring”, §10, hentet 18.04 2006

Satt litt på spissen ligger ikke en slik vektlegging av et kunnskapsbasert møte mellom kirken og menneskene så langt fra Jensen sin vekkellesmodell. Den misjonerende delen av kirken gis god grobunn og kan til dels minne om Ivar Asheim sin tanke om folkekirken som misjon for folket, at folkeslagene blir disipler ved omvendelse og tro.³³ Dette er kanskje å trekke linjen vel langt, men åpningen for at kirken kan være det religiøse system hvor folk bearbeider sine livstolkninger,³⁴ begrenses ved å begrunne eksistensen til folkekirken gjennom kunnskapsbasert formidling.

Slik jeg videre i oppgaven vil bruke folkekirkebegrepet har det en kvalitativ forståelse hvor kirken møter folket, eller gjør seg tilgjengelig for folket, fordi kirkens evangelium og riter angår alle mennesker og kan gi en tolkningsramme for de erfaringer vi gjør oss i våre liv. Da er det de allmenne livserfaringer som er bestemmende for om vi har en folkekirke eller ikke.

Kirken er fremdeles da en troende forsamling, men slik jeg definerer folkekirken er ikke troen synonymt med å være døpt. Et hvert menneske som trenger de tolkningsnøkler som kirken kan gi, skal kunne erfare at tolkningsnøklerne er der, også for de. Fordi de søker til kirken, antar jeg at de på en eller annen måte har en tro eller form for religiøs søken. På den måten er kirken tydelig på at den tåler livet som det er, uavhengig av verdighet, vekkelse eller annet.

Teologen Jone Salomonsen understreker at ritualene springer ut av de allmenne behov vi mennesker har.³⁵ Det vil si at en hver rituell handling springer ut av de allmenne livserfaringer. Videre sier hun om rituelle handlinger at mennesket får vissheten om at det skjer noe viktig i ritene, "(..) nå knytter vi bånd, nå er vi med på å definere noe om hva det vil si å være mennesket."³⁶

Nattverden er en rite. Hvis en rite er med på å definere hva det vil si å være menneske, må nattverden kunne sies å gi en slik definisjon og ellers alle ritene som kirken bruker. Derfor bør kirkens riter være tilgjengelig for alle mennesker som på et eller annet vis føler ritene angår de, derfor en folkekirke som definert over, og derfor blir det så viktig å etterlyse fellesskapsdimensjonen i nattverden, feiret i Den norske kirke.

---

³³ D. Myhre-Nielsen, *En hellig og ganske alminnelig kirke* (1998), s. 364

³⁴ S. Lappegard, "Folkekyrkjeteologi", *Folkekirken – status og strategier* (1988), s. 131

³⁵ J. Salomonsen, *Riter* (1999), s. 17

³⁶ Samme verk s. 284

Men går det an å snakke om nattverden som en fellesskapsrite uten å legge vilkårene vekkelse, verdighet og sant troende til grunn som Jensen og hans tradisjon gjør? Teologen Trond Skard Dokka skriver i sin dogmatiske fremstilling av nattverden at nattverden er en måltidsrite. ” (...)Måltidet er også noe en er felles om. I antikken langt mer enn i dag var det å dele bord uttrykk for intimitet. De som spiste sammen, var, eller ble, forbundet med hverandre og med den vert som sto for maten. Å spise sammen var ensbetydende med å feire dette fellesskapet.(...) Nattverden er etter sitt vesen et fellesskapsmåltid. Fellesskapet er i Kristus, med ham og alle som har del i ham.”³⁷ Her presenterer Skard Dokka en side ved nattverden som mer eller mindre er fraværende i vår egen tradisjon. Jensen forsøkte, men la en ramme for fellesskapet som snevret det inn i stedet for å utvide.

Skard Dokka står ikke alene om å tenke at nattverden innehar en fellesskapsdimensjon. Både fra vår egen og fra andre konfesjoner finnes det teologiske bidrag som søker nettopp å vise nattverden som et fellesskap. I to av disse bidragene legges det andre rammer for å tale om nattverden som fellesskap og bidragene skal vise seg å være svært fruktbare.

---

³⁷ T. Skard Dokka, *Som i begynnelsen* (2000), ss. 338-339

Del II

3. Alexander Schmemmann

Den ortodokse teologen Alexander Schmemmann (1921-1983) har gjort et betydelig arbeid med liturgisk teologi, liturgikkhistorie og sakramentsteologi. Schmemmann tilhører et kirkesamfunn som skiller seg fra vårt eget på mange sentrale punkter. Likevel har hans forståelse av fellesskap og nattverd en fruktbar overføringsverdi til arbeidet med liturgien og nattverdssyn i den lutherske kirke.

Schmemmann er forankret i en tradisjon hvor oldkirkens praksis er videreført og utviklet. Samtidig står Schmemmann selv i en vestlig kontekst og taler inn i den med en forståelseshorisont fylt av både den østlige og vestlige tradisjon. Schmemmann er tydelig på hva han mener om skolastikkens utvikling og den vestlig kirkens praksis, men formidler likevel en liturgisk teologi som på mange punkter lar seg forene med vår egen.

For å forstå Schmemmann sitt nattverdssyn, må man ha grep om hva han tenker om kirken som fellesskap. Hos Schmemmann henger disse to komponentene nøye sammen, det ene konstituerer det andre. Fellesskapet avhenger av nattverden, nattverden avhenger av fellesskapet.

3. 1. Ekklesiologi

Det greske ordet *ekklesia* er det vi gjerne oversetter med Kirken eller menigheten. Når Paulus bruker *ekklesia* i 1. Kor 11:20-22 taler han om en forsamling. *"(...)och att "mötas i församlingen" innebar för de första kristna just "att komma samman" i syfte att uppenbara och förverkliga Kyrkan.*"³⁸ Forsamlingen konstituerer kirken. Uten en sammenkomst er det ingen kirke for kirken bygger på det eksisterende fellesskap. Man trer inn i denne forsamlingen med andre nettopp for å konstituere kirken *"för att bli det som jag blev den dag jag döptes – et medlem, i ordets fulle och absoluta betydelse; en medlem i Kristi kropp.*"³⁹ Ekklesia er troende som kommer sammen i Kristi kropp og

---

³⁸ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s. 11.

³⁹ Samme verk s. 24

som blir Kristi kropp. På grunn av en sakramental handling er mennesket del av Kristi kropp. Det å være kirke er et samvirke som avhenger av hverandre og som tar ansvar for hverandre. I den tidlige kirke mener Schmemmann at samvirke og ansvaret var det som var betegnende for den gudstjenestefeirende forsamling. Omfavnelsen og fredskysset var sentrale handlinger i gudstjenesten og nattverden.⁴⁰ En omsorg for fellesskapet og det kollektive. Man inkluderte hverandre ved å omfavne. I en slik tradisjon ble det kristne kjærlighetsbudet virkelig synliggjort - mer enn i dag, mener Schmemmann.

Forsamlingen som Kirke er i først rekke kjærlighetens sakrament, vi ikler oss kjærligheten og *”gjenom att vi konstituerar Kristi kropp kan vi bli kvar i hans kärlek og manifesteras den i världen”*.⁴¹

Kirken springer ut fra Kristi kjærlighet, det er innholdet og målet med kirkens liv. Kristi kjærlighet er kirkens fundamentale kjennetegn. Denne kjærligheten forvandler en fremmede til en bror fordi man deltar i fellesskapet som Kristi kjærlighet frembringer. Det er denne kjærligheten som skal overvinne fremmedheten som er innført i verden.

3. 1. 1. Dualismen i kirkens natur

Schmemmann understreker videre kirkens dualisme ut i fra kirkens vesen og kirkens virke. Kirken er Kristi kropp og har derfor noe av det hinsidige ved seg som vesen. Kirken er ikke av verden, men eksisterer i verden.⁴² Dette er ikke å forstå som at kirken ikke har et ansvar å bære for denne verden. Kirken har et fremtidig kjærlighetsbudskap om kjærligheten som er sterkere enn døden og som vil overvinne destruksjonens makt. Men Kirken har også et nåtidig budskap og oppdrag om å formidle Kristus-kjærligheten i denne verden gjennom ansvar og omsorg for hverandre og skaperverket.

Kirkens kallelse er misjonen, sier Schmemmann. Kirken synder mot den grunnleggende kallelse når kirken – forsamlingen – stenger seg i sitt indre liv og ser sin kallelse bare i å *”tjåne medlemmarnas andeliga behov”*.⁴³ Kirken har altså ikke bare et ansvar for seg selv, sitt eget fellesskap, men også for verdensfellesskapet.⁴⁴

---

⁴⁰ Samme verk ss. 149-150

⁴¹ Samme verk s. 154

⁴² A. Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) s. 74

⁴³ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s. 99

⁴⁴ Dette står som en motsats til Jensen sin fellesskapsforståelse, jfr. 2. 4.

Kirken sekulariseres stadig og omringes av religiøs nøytralitet. Derfor blir det viktig å se sammenhengen mellom de to naturer i kirken – den hinsides og den dennesidige. Kirken inneholder begge disse sidene og sammenhengen mellom kirken og verden blir derfor viktig.

I følge Schmemmann hadde denne sammenhengen et liturgisk uttrykk i den bysantinske kirke ved for eksempel ”folkevandringene” eller prosesjonen rundt i byen på vei til kirken.⁴⁵ ”Forsamlingen som Kirke” får en liturgisk markering ved å la byens, og denne verdens ”forsamling” bli ”forsamlingen som Kirke” Denne folkevandringen på vei til Kirken inkluderer og inviterer til et fellesskap. Et gudstjenestefeirende fellesskap. Et nattverdsfeirende fellesskap.

”Forsamlingen som Kirken” er først og fremst *”glädjen över den pånyttfödda förnyade skapelsen, världens församling, i kontrast till dess fall i synd och död. Eukaristin - Kyrkans sakrament – är härigenom samtidig världens sakrament, ty ”Så älskade Gud världen att han gav den sin ende son”.*⁴⁶

Mener Schmemmann med dette at *alle* mennesker er en del av kirken ettersom eukaristien er verdens sakrament? Schmemmann vil trolig ikke med dette bekrefte et medlemskap i kirken for alle, men understreker vel heller eukaristiens betydning for kirken. Eukaristien er en nyskapelse i verden, *for hele* verden og peker dermed tilbake til kirkens grunnleggende kallelse – misjonen.

For å utdype litt nærmere må vi igjen se på kirkens dualisme. Kirken er på den ene siden lik Kristus, vendt mot denne verden, skaperverket og hele menneskeheten. Vendt mot synden. På den andre siden, sier Schmemmann, *”bekräftar Kyrkan att Kristus vänder sig till varje människa i sin frälsningskärlek, därför at varje människa, unik och outbytbar, är inte bare föremål för denna Kristi kärlek utan är även förbunden med Kristus just genom att varje varelse i skapelsen är unik.*⁴⁷ Kirken skal se mennesket og skaperverket, og være til for mennesket i denne verden. Gjennom eukaristien skapes

---

⁴⁵ Samme verk ss. 60-61

⁴⁶ Samme verk s. 62

⁴⁷ Samme verk s. 93

mennesket på ny og ”forsamlingen som kirken”, Guds nye folk, kalles til å gå ut i verden. Og i kraft av å være Kristi kropp skal Kirken være verdens og menneskenes frelse.⁴⁸

Vender vi så tilbake til folkevandringen som på mange måter markerte et inkluderende fellesskap, må dette tolkes som inkluderende i den forstand at fellesskapet i den gudstjenestefeirende kirke er åpent for alle. Døpt eller udøpt, troende eller ikke troende. I følge Schmemann og den ortodokse tradisjon (så vel som den lutherske), gjøres det så en deling i det gudstjenestefeiringen går over til nattverdsfeiring. Bare de troende, det vil si de dømte er de som nå kan være med på å manifestere ”forsamlingen som kirke”.⁴⁹

3. 1. 2. Liturgi som sakrament

Den kollektive tenkningen står sterkt hos Schmemann. Selv liturgien er satt i klar sammenheng med det kollektive. Liturgien hos Schmemann er forsamlingens sakrament. Det greske ordet *leitourgia* tolker Schmemann til å bety ”en handling, genom vilken en grupp människor blir någonting korporativt som de inte hade varit endast som en samlings individer – en helhet större än summan av dess delar.”⁵⁰ Man samlet seg ikke i den tidlige kirke for sin egen skyld, men for å etablere et fellesskap, for å samles som Kirken. Derfor er, sier Schmemann, ” ”forsamlingen som Kyrkan” i själva verket den första liturgiska handlingen, grunden för hela liturgin”.⁵¹ På denne måten blir kirken selv en liturgi når den konstitueres. Å være *leitourgia* innebærer også å inneha en funksjon eller et embete. Ettersom kirken selv da er en *leitourgia* er også kirken et embete.

Liturgien er mer enn ord og handling, den bærer noe av det hellige i seg. Liturgien er i Kristus, mener Schmemann. I hele liturgien er Kristus med oss og vi er i Kristus.⁵²

Dermed er liturgien mer enn bare ord og læresetninger, det er den sanne tale om Gud og er derfor av en størrelse vi ikke helt kan fatte.

---

⁴⁸ Samme verk s. 166

⁴⁹ Samme verk s. 100

⁵⁰ Schmemann, *For världens liv* (1976) s. 30

⁵¹ Schmemann, *Eukaristin* (1997) s. 24

⁵² Samme verk s. 243

Liturgiens ord er til hele forsamlingen som helhet. Dessverre, mener Schmemmann, har liturgien mistet mye av sin kraft fordi fokuset i de gudstjenstlige handlingene ikke er kollektivt, men individuelt. At liturgien taler om fellesskap har ingen betydning dersom handlingene ikke står som komplementære handlinger til liturgien.

3. 2. Eukaristien

Når Schmemmann omtaler nattverden bruker han ikke nattverden som term, men eukaristien som term. Denne termen mener han å kunne bruke på hele liturgien fordi all liturgi i bunn og grunn er takksigelse.⁵³ Videre tenker Schmemmann seg at eukaristien både har en snever og en bred betydning. Den snevre betydningen er helt konkret i form av at det er en liturgisk handling. Samtidig har eukaristien en bredere betydning i form av sin kosmiske størrelse.⁵⁴

Schmemmann hevder at i den skolastiske tradisjon blir den eukaristiske påminnelsen av nattverden redusert til å dreie seg om innstiftelsesordene. Med dette reduseres sakramentet, og det rommer ikke lenger det som Schmemmann mener er det vesentligste ved hele nattverden: Den eukaristiske kunnskap i nattverden som manifestasjonen av Guds rike. Det er i nattverden, ved takksigelsen og velsignelsen at vi kan transformere verden til å bli det den er ment til å være, til det den var skapt for. For Schmemmann rommer derfor termen eukaristien en mer mangfoldig eller videre betydning av nattverden enn i den skolastiske tradisjon. Schmemmann viser videre hvordan eukaristien har gått fra å være kirkens sentrum til en av de mange sakramenter eller tjenester som kirken har.⁵⁵ For Schmemmann er nattverden selve kjerne- eller grunnsakramentet. Nattverden er kirkens sakrament. Den er kilden og målet for all liturgisk aktivitet i kirken. Schmemmann vil hevde at all liturgi som ikke har eukaristien som fundament er en defekt liturgi. Så hva er da egentlig nattverden?

---

⁵³ Samme verk ss. 194-195

⁵⁴ Jfr 3. 2. 2.

⁵⁵ A. Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) s. 24

3. 2. 1. Forsamlingens sakrament

Schmemmann legger fellesskapet til grunn for eukaristien. Det er forsamlingens sakrament og som nevnt tidligere er forsamlingen som kirke den første og grunnleggende handlingen i eukaristien. Forsamlingen som Kirken manifesteres i eukaristien. Det er ikke en repetisjon av Kristus hendelsen, men en manifestasjon.⁵⁶ Fra første stund var eukaristien en manifestasjon og en virkeliggjøring av enheten mellom Guds nye folk, Kristi forsamling og Kristus selv (Joh. 11:52).

I den tidlige kirke var eukaristien et sluttet fellesskap av troende – de som allerede ”eide” troen, de døpte.⁵⁷ I nyere tid mener Schmemmann at eukaristien har mistet mye av sitt kollektive preg. Det har blitt en individuell feiring hvor fellesskapet ikke lenger har noen plass. Det betyr ikke at individet ikke skal ha plass i liturgien eller eukaristien, men liturgien må inneholde både det kollektive og det individuelle. Dagens eukaristi vektlegger det individuelle for mye.

Gjennom i historien har fellesskapstanken blitt vagere og noen steder nesten helt borte. På et tidspunkt ble helliggjørelsen en viktig del av de liturgiske handlingene. Med helliggjørelsen kom også den individualiteten Schmemmann mener preger liturgien i dag. Individuell helliggjøring ble knyttet til personlig fromhet og ikke til det ekklesiologiske fellesskap.

Den personlige fromhet vokste fram med munkevesenet og har satt sitt preg på oppfatningen av det kristne liv. Det var ikke bare det ekklesiologiske perspektivet som ble berørt av en mer individualistisk retning, men også eskatologien ble i denne tiden individualisert.⁵⁸ Det ble viktigere å frelse seg selv enn å frelse fellesskapet og eukaristien ble et redskap til den individuelle fromhet. I følge Schmemmann er dette langt fra den tidlige kirkes praksis og langt fra hva nattverden egentlig dreier seg om.

---

⁵⁶ Samme verk s. 72

⁵⁷ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s 158

⁵⁸ A. Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) s. 137

3. 2. 2. Eukaristien som liturgi og kosmisk størrelse

Eukaristien er en aktualisering av *en enkelt* urepeterbar hendelse. Eukaristien er en manifestasjon og realisering. Den er uavhengig av tid og sted, den kan ikke defineres i et gitt rom til en gitt tid. Det er viktig for Schmemmann å holde fast på eukaristiens uavhengighet for tydelig å bringe inn eskatologiens perspektiv. Tiden kan ikke determinere nattverden.⁵⁹ Samtidig er eukaristien satt i sammenheng med liturgiske tider som daglige, ukentlige og årlige liturgiske handlinger. Poenget er at eukaristien ikke er bundet av disse tidene eller har sin identitet knyttet tett til de liturgiske tider. Eukaristien har sin identitet i forsamlingen som Kirke, dennesidig og hinsidig, liturgisk og kosmisk. Den omslutter en helhet, en begynnelse og en slutt, med sitt eskatologiske perspektiv. Eukaristien er en aktualisering av den nye tid i ”den gamle” tid, eller nåtid.⁶⁰

Schmemmann kritiserer den skolastiske og den vestkirkelige tradisjonen når han omtaler deres syn på eukaristien. Etter den skolastiske tradisjon nevnes verken ”forsamlingen som kirke” som begynnelsen og selve vilkåret for sakramentet, eller kirkens oppstigning til himmelriket. Sakramentet er derfor redusert fordi det eskatologiske perspektiv og den kollektive tanke kun vagt er til stede.

Termen sakrament er ikke innskrenket til å bare omfatte våre definisjoner av et sakrament. Termen er viere enn dette og inneholder hele verdens og menneskehetens frelsesmysterium gjennom Kristus-hendelsen. I sin essens har sakramentet hele den kristne tros innhold i seg.⁶¹

Schmemmann peker videre på separasjonen mellom symbol og realitet. Utover det 4. århundre begynte mystikken å gjøre seg gjeldende. Symbolismen tok nå sin plass i den liturgiske verden og eukaristien ble symbolet på døden på korset og på oppstandelsen.⁶² Den skolastiske definisjon på eukaristien var at sakramentet var opprettet kun for syndenes forlatelse og frelse gjennom Jesus Kristus.⁶³ Symbol og realitet skilles fra hverandre og en slik definisjon av sakramentet fokuserer kun på innstiftelsesordene, som

---

⁵⁹ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s. 43

⁶⁰ A. Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) s. 73

⁶¹ Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s. 242

⁶² Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) s. 123

⁶³ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) ss. 35-36

nevnt tidligere. Ihukommelsen blir med dette en sentral del av eukaristien. Videre blir den ekklesiologiske forståelsen av eukaristien erstattet med en forståelse av eukaristien som noe representativt og symbolsk. På den måten kobles nattverd og helliggjørelse sammen.⁶⁴ Schmemmann ønsker å vise at eukaristien er mer en denne innsnevringen av sakramentet. Eukaristien har en dybde og et mangfold i seg som nesten ikke er synlig i den vestlige tradisjon.

I den ortodokse kirke oppfattes sakramentet primært som en åpenbaring av skapelsens genuine natur. At verden tiltross for fallet og synden, forblir Guds verden. Sakramentet oppfattes som en åpenbaring av selve skapelsens sakramentalitet.

3. 2. 3. Den nye menneskelighet i den nye skapelse

Eukaristien er forsamlingens sakrament. Den manifesterer et fellesskap. Eukaristien er det offer som Gud gjorde for at mennesket kunne reises opp igjen til et fellesskap, som et medlem av Kristi kropp. Schmemmann sier det så enkelt som at Jesus gav oss kirken gjennom sitt offer.⁶⁵ Gjennom Kirken har Kristus rekapitulert menneske til å være det det er ment til å være; menneskelig.⁶⁶ Gjennom offeret lever og fullføres kirken.

Offertanken er ikke en fremmed tanke for mennesket, mener Schmemmann. Det er en viten som ligger i urmennesket. Mennesket har til alle tider ofret til en gud eller andre krefter og gitt av det beste de har. Urmennesket har en naturlig lengsel i seg etter Gud og offerer for å oppnå kontakt eller styrke kontakten. Offeret er ikke et ”tungt” offer, men et kjærlighetsoffer. Eukaristien er en manifestasjon av at vår offergave er identisk med Kristi offer.⁶⁷

Schmemmann er tydelig skapelsesteologisk orientert i sitt syn på eukaristien. De eukaristiske elementene brød og vin er begge hentet fra skaperverket som livsnæring.

---

⁶⁴ A. Schmemmann, *Introduction to Liturgical Theology* (1996) ss. 128-129

⁶⁵ Samme verk s. 117

⁶⁶ Terminologien som er brukt her i oppgaven, er hentet fra Gustaf Wingren sin tolkning av kirkefaderen Ireneus i boken *Menneske først – kristen så*. Schmemmann sin forklaring av Jesu offer gir gjenklang til Wingren/Ireneus sin teologi.

⁶⁷ A. Schmemmann, *Eukaristin* (1997) s. 130

I brødet ligger hele Guds skapelse fremvist, manifestert gjennom Kristus som den nye skapelse.⁶⁸ Fra begynnelse til slutt uføres eukaristien over brødet og vinen. Schmemmann viser til at brødet og vinen var den føde som Gud skapte i begynnelsen.⁶⁹ På den måten er brødet og vinen i eukaristien en reel føde. Ikke bare gjennom at det er mat og drikke, men også gjennom at det er Kristi legeme og blod. Vår deltakelse i Kristus blir vår føde, vårt liv – en manifestasjon av Kirken som Kristi kropp.⁷⁰

Guds omsorg for mennesket har også en sentral plass hos Schmemmann. Dette kommer til uttrykk i hvordan han omtaler eukaristien som ihukommelse eller minnemåltid. Minnet eller ihukommelse er for Schmemmann noe reelt fordi det er det livet Gud gir – det som Gud kommer i hu. Menneskelivet er ”i minnet” til Gud og mennesket utrustes med minne som kunnskap om livet.⁷¹ Å være i Guds ihukommelse er å være i livet. Jesus Kristus er gaven til menneskeheten av Guds minne i hele sin helhet og er frelser fordi han har alle mennesker ”i minnet”.⁷² Når vi i eukaristien minnes Kristi offer er vi alle i hans minne. Som en oppsummering kan vi si at Schmemmann løfter fellesskapet fram som en betydningsfull dimensjon ved eukaristien og kirken. Fellesskapet manifesteres i eukaristien og sakramentet rommer derfor en dybde som vi ikke finner så tydelig i den vestlige tradisjon.

---

⁶⁸ Samme verk ss. 133-134

⁶⁹ Samme verk s. 251. Schmemmann refererer her til 1. mosebok 1:29.

⁷⁰ Samme verk s. 252

⁷¹ Samme verk ss. 141-143

⁷² Samme verk s. 145

4. Gordon W. Lathrop

Vi vender nå blikket tilbake til den lutherske tradisjon og ser på hvordan fellesskapet i nattverden kan komme til uttrykk der. Den nordamerikanske teologen Gordon Lathrop er en av de lutherske teologer i vår tid som virkelig har markert seg med sitt engasjement for liturgi og liturgisk teologi. Lathrop har gitt ut triologien, *Holy Things, Holy People og Holy Ground*, som tar for seg Lathrop sin oppfatning av liturgisk teologi og plasseringen og betydningen av liturgisk teologi i dagens samfunn. Lathrop er kanskje noe utradisjonell i sin vektlegging av betydningen av fellesskapet i kirken. På mange områder finner vi likhetsrekk mellom den ortodokse teologen Schmemmann og den lutherske teologen Lathrop, men de har også ulikheter som vi skal se senere. Som med Schmemmann blir det også med Lathrop viktig å ha klart for seg hva han mener om ekklesiologi, og sammenhengen mellom ekklesiologien og nattverden.

4. 1. Ekklesiologi

4. 1. 1. Liturgiens ordo og "juxtapositions"

Lathrop har en klar oppfatning av at liturgien primært *er* teologi. Dette betyr at begrepet liturgisk teologi ikke i første rekke handler om de liturgiske handlingene, men om det liturgiske innhold. For Lathrop blir det viktig å finne ut av hva det liturgiske innhold er og hva det bør være.

All liturgi, uavhengig av lokale varianter uttrykker den liturgiske ordo – liturgiens sentrum eller kjerne. Ordo er "*that ritual ordering and "shape of the liturgy" that has united Christians throughout the ages.*"⁷³ Den liturgiske ordos røtter består av elementene brød og vin, vann og Ordet. Denne strukturen finnes i alle liturgier og er det som binder den verdensvide kirke sammen.

Den liturgiske ordo er en konsekvens av at gamle symboler settes inn en ny kontekst. Med dette mener Lathrop at den liturgiske ordo bærer med seg tradisjoner og symboler

---

⁷³ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 33. Lathrop henviser til Gregory Dix som har gjort et stykke betydningsfullt arbeide i utviklingen av liturgisk teologi. I *Shape of Liturgy* ser Dix nærmere på hvordan og hvorfor liturgien har fått de strukturer den har. "Shape of the liturgy" er den form eller struktur Dix mener å kunne anta at er tilstede i all kristen liturgi.

fra førkristen tid som blir gitt ett nytt innhold når det settes inn i en kristen kontekst. Det er dette som er ”the shape of liturgy”, liturgiens ordo.

*”The scheduling of the ordo, the setting of one thing next to another in the shape of the liturgy, evokes and replicates the deep structure of biblical language, the use of the old to say the new by means of juxtapositions.”*⁷⁴ Liturgiens struktur består derfor av ulike elementer som sammenstilles i et spenningsfylt forhold. Det er dette Lathrop kaller ”juxtapositions”.⁷⁵

For Lathrop er det opplagt at den liturgiske ordo har sitt fundament i det bibelske budskap og det bibelske materialet. Spenningsforholdet, eller sammenstillingen må derfor finne sted også i Bibelen. Liturgien tar altså i bruk mangfoldet av ”juxtapositions” og danner den liturgiske form. Som deltakere i liturgien beveger vi oss gjennom liturgiens ordo og blir delaktige i ”juxtapositions” og er da i den primære meningen av liturgien.⁷⁶ ”Juxtapositions” er derfor også til stede i vår gudstjenestefeiring, både gjennom den liturgisk ordo, og gjennom møte mellom vår kultur og den liturgiske ordo.

For å tydeliggjøre betydningen av ”juxtapositions” peker Lathrop på livet som flertydig og dynamisk. Skal våre uttrykksformer romme livet, må også disse være flertydige eller dynamiske. Vi lever våre liv og uttrykker det gjennom de ritualer og handlinger som gir mening i vår kontekst. Samtidig som vi tar i bruk vår egen kontekst i vårt uttrykk, setter vi også ut de klassiske tegn. Dette er tegn som til eksempel måltidet, vannet i dåpen m.m. Når vår egen kultur stilles ved siden av liturgiens ordo, oppstår det en dynamisk forhold, ”juxtapositions”. En meningsfylt og nødvendig dynamikk. Ord og ting settes sammen og gir mening til den kontekst de står i.⁷⁷

Fordi liturgien rommer denne flertydigheten, er dette altså kjernen i teologien. Liturgiens oppgave er å tale sant om Gud. Lathrop mener at dette er liturgiens primære teologi,

---

⁷⁴ Samme sted

⁷⁵ Fordi jeg ikke finner et dekkende begrep på norsk, har jeg valgt å bruke ”juxtapositions” i den videre framstillingen. For videre diskusjon av begrepet, se kapittel 4.3.

⁷⁶ G. Lathrop, *Holy Ground* (2003) s. 127

⁷⁷ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 11

uttrykt gjennom de hellige ting.⁷⁸ Å tale sant om Gud er liturgiens oppgave. Det er dette menneskene søker å gjøre når de samles som kirke og tar i bruk liturgien.

4. 1. 2. Hva er kirke?

Lathrop påpeker at den bibelske bruken av *ekklesia* ikke er entydig. Ordet ble brukt både om lokale og *mer enn lokale forhold*.⁷⁹ Det vil si at *ekklesia* også gir en økumenisk betydning av det å være kirke. Det er ikke bare den lokale kirke som er kirken, heller ikke bare ens egen konfesjon, men hele den kristne verdensvide kirke *er* Kirken.

Selv om Lathrop utvider grensene av begrepet Kirken til å gjelde alle kirker, betyr ikke det at Lathrop ikke anerkjenner den lokale kirke som Kirken. Det er lokale kirker med lokale varianter, men grunnstrukturen, det liturgiske ordo, deles med hele den verdensvide kirke.⁸⁰ Man kan ikke bare være lokal, man må også knyttes til det universelle felleskap, den universelle kirke. Å ikke knytte seg til den universelle kirke i sin identitet som lokal kirke, ville være en tragedie, mener Lathrop.⁸¹

Hva mer er kirken? Kirken består først og fremst av mennesker. Uten mennesker hadde det ikke vært noen kirke. Forsamlingen er derfor kirken. Forsamlingen er et fellesskap rundt dåp, evangeliet og nattverd. Forsamlingen er en gruppe mennesker som har det til felles at de deler en felles tro.⁸²

Som nevnt tidligere er også menigheten eller Kirken preget av, og en del av ”juxtapositions”. Dagens Kirke står i et forhold til den liturgiske ordo og preges derfor av ”juxtapositions”. Dette forholdet er spenningsfylt fordi gammel tradisjon plasseres inn i vår samtidige kontekst. Kirken er en sammenstilling av elementer (brød og vin, vann og ord) som i sin kontekst, Kirken, gir en meningsfull ”juxtapositions” for mennesker til alle tider.

---

⁷⁸ Samme verk s. 90

⁷⁹ G. Lathrop, *Holy People* (1999) s. 50

⁸⁰ Samme verk ss. 67-68

⁸¹ Samme verk s. 64

⁸² G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 9

Kirken er altså en forsamling av troende mennesker, som organiserer seg rundt den liturgiske ordo for å manifestere Guds nærvær i Kirken og i verden.⁸³ Det er en måte å organisere troen på den oppstandne Jesus Kristus. Kirken er samlet lokalt rundt kirkens sentrum – brød og vin, ord og vann – men knyttet sammen globalt. Kirkens sentrum, tegnene, taler om håp for en større ”sirkel” enn den lokale kirke og den globale kirke.⁸⁴

4. 1. 3. Kirkens ansvar for ”outsiders”

Lathrop mener kirken, lokalt og globalt, har et kollektivt preg som skal løftes fram. Å være en del av Kirken er å delta i et fellesskap. Som vi har sett har dette fellesskapet vide grenser. Det sprenger kirkerommets grenser og går langt utover de lokale grenser. Menigheten som samles i den lokale kirke har et ansvar for et større fellesskap enn seg selv. Menigheten, og igjen da den verdensvide kirke, har et ansvar for verden og mennesket i verden. Hele poenget med at forsamlingen samles, mener Lathrop, er å gi tilgang til de hellige ting fra Gud til de som ikke er ”hellige”, til de som ikke definerer seg som innenfor, til de som er marginalisert og undertrykt.⁸⁵ Det er dette som er ansvaret, det er dette som er kirkens oppgave.

Vektleggingen av Kirkens ansvar får noen liturgiske utfordringer som Lathrop mener lett kan misbrukes og feiltolkes. Som vi har sett er liturgien ”juxtapositions.” Et spenningsfylt forhold med dynamikk som Lathrop fremhever i liturgien, og i møtet mellom liturgien og mennesket.

Liturgien rommer en advarsel og et velkommen, ”*holy things for holy people*”.⁸⁶ Det kan ekskludere de kirken ikke regner som ”hellige”. Men det kan óg være en påminnelse til oss alle om at vi begynner på nytt hver gang. Vi kommer alltid som første gang, som

---

⁸³ Samme verk s. 18

⁸⁴ Samme verk s. 117

⁸⁵ Samme verk s. 138

⁸⁶ Samme verk s. 117-121, og s. 132-135. Lathrop viser hvordan det liturgiske leddet ”*Holy things for holy people*” har blitt tillagt tolking av forskjellig karakter gjennom den tidlige kristne tid. Leddet har blitt tolket og brukt som en advarsel til de som ikke var ”hellige” og dermed fungert som en ekskludering av grupper som ikke allerede var inkludert i det kirkelige fellesskap. Men det ligger også en invitasjon i dette leddet. Når elementene brød, vin og Ordet løftes fram, er det tilgjengelig for alle og det er en påminnelse om at ”*holy things is for you*” fordi bare en er hellig, den oppstandne Jesus Kristus, som inviterer alle syndere til de hellige ting.

syndere og fremmede, og det er ingenting som skiller oss fra ”de andre”. Vi blir innviet i det hellige fellesskap på nytt ved hver nattverdsfeiring. Ved en slik nattverdsforståelse har Lathrop åpnet kirkedørene ut til verden og fjernet skille mellom ”oss” og ”de andre”. Med Ireneus uttrykker Lathrop at *ekklesia* ikke må glemme sin kontekst – verden. Kirken er en del av verden og den må ikke isolere seg til å bli en forsamling bare med frelste og mennesker som betrakter seg som ”de hellige”.⁸⁷

Kirkens ordo er for alle og skal gjøres tilgjengelig for alle. De hellige ting er for alle, og kanskje spesielt for de uinnvidde. Kirken oppnår ikke en slik tilgjengelighet ved å gjøre religionen til en individuell sak. Den må være kollektiv, basert på kollektive handlinger. *Ekklesia* er derfor ikke en individuell sak, men en kollektiv sak.⁸⁸ Det er slik kirken skal virke. Og kirkens virke avhenger av at menigheten ser seg selv som ”outsiders” i den forstand at de stiller seg på linje med de grupper som kirken ikke har, eller ikke ønsker å ha, en aktiv relasjon til. For, sier Lathrop, Kirken selv er syndig, og kirkens hellighet avhenger ikke av oss. Det er ikke vi som gjør kirken hellig, men Jesus Kristus.⁸⁹ Vi får ta del i denne helligheten når vi tar del i de hellige ting, brød og vin, vann og Ordet.

4. 2. Eukaristien

Lathrop knytter, i likhet med Schmemmann, ekklesiologi og eukaristi sammen. Nattverden er kirkens takksigelse og nattverden manifesterer kirken som en kollektiv, handlende forsamling. Han viser til måltidsfunksjonen gjennom historien og mener å kunne finne nattverden historisk forankret i førkristen tid. Det å dele et måltid var samlende og markerte fellesskapet.⁹⁰ Å dele et måltid inneholdt også en stor porsjon identitet. Fellesskapsmåltidet i førkristen tid, ble altså brukt av Jesus for å skape en ny identitet og en ny mening av riten. Det nye innholdet sammenstilles med den gamle riten.⁹¹ For det kristne fellesskap, er måltidet nærværet av Jesus selv.

---

⁸⁷ G. Lathrop, *Holy People* (1999) s. 15

⁸⁸ Samme verk s. 45

⁸⁹ Samme verk s. 47

⁹⁰ Jfr T. Skard Dokka, kapittel 2.5.

⁹¹ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 23.

Lathrop henviser til Justin og hans beskrivelse av nattverden i tidlig kirke hvor han finner takksigelsen og omsorgen for de fattige som to regjerende momenter.⁹² Lathrop gir uttrykk for at disse to hører nøye sammen. Nattverden er fokusert inn mot takksigelsen til den treenige Gud, men ikke bare det, eller kanskje nettopp på grunn av det skal nattverden også romme et utblikk mot verden med et ansvar for samfunnet og det fellesskap vi lever i. Å delta i måltidet er å være i treenigheten og å gjøre det tilgjengelig for andre.⁹³

Ettersom Lathrop tenker liturgien som dynamisk, tenker han naturlig nok dette også om eukaristien. Det er vårt måltid, samtidig som det egentlig er Herrens. Ordene er i vårt språk, men samtidig taler de om nåden, som jo er noe utenfor oss selv.⁹⁴ Og slik kan man fortsette å peke på dynamikken. Lathrop mener dette dynamiske forhold gjenspeiler vår hverdag. Livet er fult av kontraster; liv – død, glede – sorg. Som livet er mangetydig, slik er også liturgien.

For å illustrere dette kan vi igjen bruke til eksempel ”holy things for holy people.” Ut i fra forklaringen av dette liturgiske leddet, ble dynamikken tydelige i form av en advarsel og et velkommen. Lathrop tar til eksempel problemstillingen døpt eller ikke døpt og hvordan man forholder seg til deltakelse i nattverden for en udøpt. For egentlig er nattverden for *alle*. Nattverdens kjærlighet sprenger de menneskelige grenser og inviterer til mangfold. Samtidig ligger det en betingelse for å delta i nattverden i våre kirker – dåpen. Lathrop mener å ha bibelsk støtte når han argumenterer for at udøpte også kan gå til nattverd. I Det nye testamentet vises det til stadighet at Jesus inkluderte *alle* i måltidet, også syndere, tollere og utstøtte. Også de som ikke hadde bekjent sin tro og sluttet seg til tilhengerne ved å la seg døpe. Det hellige måltid var konstant for de uinnvidde! Lathrop mener derfor at alle skal inviteres med og på den måten la de erfare måltidet.⁹⁵

---

⁹² Samme verk ss. 45-46

⁹³ Samme verk s. 138

⁹⁴ Samme verk ss. 125-126

⁹⁵ Samme verk ss. 131-132. Lathrop understreker at man ikke skal la en invitasjon til nattverden for en udøpt renne ut i sanden. Den oppfølgende invitasjon er også viktig, nemlig invitasjonen til en samtale om dåpen. Men det er viktig for Lathrop at det skal være mulig for alle å erfare nattverden uten betingelser på forhånd. Han frykter at dersom det ikke inviteres til en samtale om dåp i etterkant står man i fare for å la nattverden bli noe som ikke går dypere. For videre diskusjon, se kapittel 5. 2.

4. 2. 1. Nattverdens kollektivitet og handlende følge

Når Lathrop fremhever fellesskapet og det ansvaret nattverden fører med seg, henviser han ofte til Paulus sin irettesettelse av nattverdsfeirende i menigheten i Korint.⁹⁶ Da de samlet seg til Herrens måltid, så var det ikke Herrens måltid som ble feiret, for alle var der hver for sin egen del. Hver for å dekke sine egne behov. Når Paulus slår ned på en slik praksis underbygges det kollektive i nattverden som Lathrop ønsker å få fram. Det kollektive som også fører med seg et visst ansvar for medmenneskene i verden. Det individuelle har altså liten plass hos Lathrop fordi han mener dyrkingen av det individuelle har gjort nattverden til en egotripp og ikke en kollektiv handling for det kollektive.⁹⁷

Nattverden er altså en kollektiv handling med kollektive følger. Det vil si at nattverden skal få følger for sirkelen utenfor den indre sirkel. Nattverdets budskap og føde skal formidles og gjøres tilgjengelig for alle de det ikke er gjort tilgjengelig for. *“The deepest movement of the Eucharist is not toward the sustenance of few holy insiders: it is toward all people, toward the limits of the oikoumene, the “household earth.”*”⁹⁸

Det ligger et politisk frigjørende element i denne tilgjengeliggjøringen. Nattverden er for alle uansett kjønn, legning, nasjonalitet m.m. Men denne frigjøringen, eller inkluderingen inn i et fellesskap kan også være problematisk og ekskluderende. Lathrop forklarer det slik at det frigjørende element som ligger i dåpen og nattverden kan misbrukes og føre til ekskludering av enkelte grupper i det man forsøker å inkludere andre grupper. Misbruket kan føre til individualisering. Vi feirer ikke nattverd hvis det kun feires for enkeltgrupper. Menn, kvinner, undertrykte, nasjoner med mer – hele verden skal være inkludert i nattverdsfeiringen. Hele verden, hele Kirken er med i den samme nattverdsfeiring! Det er ingen grupper som er mer velkommene enn andre. Det er ingen grupper som har en større rett på tilgangen til de hellige ting, det være seg undertrykkere eller undertrykte.⁹⁹

Nattverden er en kollektiv handling hvor fellesskapet er i sentrum. Vi er alle velkommen

---

⁹⁶ 1. Kor 11:20-22: ”Når dere da kommer sammen, er det ikke Herrens måltid dere holder. For når dere spiser, holder hver og en av dere måltid for seg selv. Den ene er sulten, den andre drikker seg full. Har dere ikke hus så dere kan spise og drikke hjemme? Eller forakter dere Guds menighet og lar dem som ingenting har, sitte med skam? Hva skal jeg si til dette? Skal jeg rose dere? Nei, slikt kan jeg ikke gi ros!”

⁹⁷ G. Lathrop, *Holy Ground* (2003) s. 135

⁹⁸ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 216

⁹⁹ G. Lathrop, *Holy People* (1999) s. 69. Også her refererer Lathrop til 1. Kor 11:20-23.

i kirken med våre liv og vår kultur som en del av et fellesskap. Det fordrer en inkluderende og raus holdning til våre medmennesker. Vi er ikke velkommen til å sette oss selv i sentrum og på den måten ekskludere andre.¹⁰⁰ Når vi feirer nattverd, feirer vi på de premisser som ligger til grunn for nattverden – fellesskapet og de kollektive handlinger og ansvaret som følger.

Lathrop kommenterer at ofringen i nattverden er en metaforbruk og ”juxtapositions” som uttrykker den videreformidling og omsorg for våre medmennesker som ligger i nattverdens budskap. Han siterer Justin som sier at vår ofring er en takksigelse til måltidet. Vi ofrer ikke det av Guds gaver som kommer fra skaperverket. Vi tar det i bruk og deler med de som trenger det.¹⁰¹ Vi gir ikke det som er kommet fra Gud tilbake til Gud, men deler det med de som er skapt av samme skaper og som er del av samme skaperverk. Denne bruken av elementet ofring er en kritikk av samtidens riter og kultur, en ”juxtapositions” hvor gammelt uttrykk for ny mening. ”Ofringen” er føde til forsamlingen og spesielt til de trengende. På den måten har ofringen fått et diakonalt preg som beveger seg bort fra det individuelle og mot det kollektive.

4. 2. 2. Skaperverket og kosmos

Lathrop bringer også inne et skapelsesteologisk perspektiv i nattverden. Elementene i nattverden er hentet fra skaperverket. Brødet og vinen er i seg selv livgivende og får en dobbelt betydning satt i sammenheng med Jesu legeme og blod. Det livgivende og dagligdagse settes i sammenheng med det opprettholdende og hellige. I nattverden og dåpen blir brød, vin og vann, tegn på Jesus Kristus. *”When the things of the earth become signs of Jesus Christ, as they do in the Eucharist, the earth itself is not transcended but shepherded and shared and loved”*.¹⁰² Med dette bringer Lathrop inn et kosmisk perspektiv i nattverden. Omsorgen for verden, samfunnet og fellesskapet står dermed som sentrale komponenter i nattverden. Til eksempel mener Lathrop at den eukaristiske bønne ikke bare er en bønn for menneskenes nød, men også for moder jord. Elementene

---

¹⁰⁰ Samme verk ss. 200-201

¹⁰¹ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) ss. 142-145

¹⁰² Samme verk s 216

brød og vin bringer ikke bare inn skapelsen og nestekjærligheten, men også kosmos. Brødet har det kosmiske innhold at det er opprettholdene i menneskets liv. Det er næring og mat for menneskene. Vinen har også det kosmiske innhold av opprettholdelse, men representerer også glede og død.

Lathrop mener kommunionen fremhever det menneskelige, en antropologisk religion. Her står det menneskelige i sentrum i møte med det hellige. Mennesket møter det hellige gjennom brød og vin som er en del av skaperverket og en del av menneskets hverdag. Det hellige plasseres inn i det hverdagslige. Den hverdagslige smaken av brød og vin åpner blikket og viser Guds godhet – *”taste and see that the Lord is good.”*¹⁰³ Det er dette nattverden sier oss. Men brødet og vinen sier også noe om den kjærligheten som menneske skal bære for verden.

Som vi har sett tidligere mener Lathrop at ordo må være senter for nattverden. Den er en manual for å hele verden. Det er ordo selv som må skape i oss verdenskjærligheten, gjennom de hellige ting, gjennom brød og vin. Det er ordo som må åpne det kosmiske perspektivet for oss.¹⁰⁴

Lathrop ser altså på nattverden som en påminnelse om verden vi lever i. Igjen sprenges de lokale grensene og åpner opp for verden. Nattverden skal være fylt av takksigelse og bønn. En takk for at kosmos binder sammen, skapes på ny, igjen og igjen. En takk for at det finnes noe større enn oss selv som holder det hele sammen og som bærer oss og verden. En bønn for at verden skal heles, og for at mennesket skal heles. En bønn for at vi kan ta vare på verden og menneskene i verden. Det er dette som er nattverdens budskap. For å oppnå dette, må nattverden tenkes om som en kollektiv handling. Menneskene som samles i nattverdsfellesskapet forplikter seg på den kollektive handlingen. Vi er ikke i dette fellesskapet kun som individer, men vi er i fellesskapet som et utadrettet kollektiv. Liturgien, eller ordo-mønsteret, forteller oss det og legger opp til det. Vi deler av det vi har, vi spiser av det samme brødet, vi lever på samme klode, vi bærer et felles ansvar for

---

¹⁰³ G. Lathrop, *Holy Ground* (2003) s. 4

¹⁰⁴ Samme verk s. 141

vår verden og for våre medmennesker. Kosmos holder det hele sammen, alt er gitt oss av Gud, og hviler i Gud.¹⁰⁵

Ved å bringe inn det kosmiske perspektiv og kollektiviteten, bekreftes viktigheten av å vektlegge fellesskapet. I nattverden, og etter nattverden, knyttes mennesket sammen med resten av Kirken og resten av verden, og inviteres til å gå ut i fellesskap for å dele av godene brød og vin – Gudskjærligheten.

4. 3. ”Juxtapositions” – en fortolkningsnøkkel uten konfrontasjoner

Før vi forlater Lathrop må vi se litt nærmere på et gjennomgående og viktig begrep i hans fremstillinger - ”juxtapositions”.

I utgangspunktet er begrepet interessant fordi det gir en tolkningsnøkkel som utvider forståelsen av hvordan ulike elementer får en ny betydning når de settes sammen i en bestemt kontekst. Lathrop har et bevisst forhold til at en slik sammenstilling av elementer til stadighet opptrer i våre omgivelser. Det meste vi omgir oss med er nettopp ”juxtapositions” og vi er med på å lage nye med vår kultur og kontekst.

Så langt er begrepsbruken spennende, men gjør det noe vanskelig å tydelig definere innholdet fordi det rommer så vidt. Det nærmeste vi kommer en tydelig definisjon hos Lathrop er (...)”*one thing put next to another, ”one part against another across a silence” – as it most basic tool of meaning*”.¹⁰⁶

Bruken av begrepet blir hos Lathrop meget utstrakt. Han synliggjør tilfellede i den bibelske tekst, i situasjonen og kulturen bak den bibelske tekst, i tradisjonen videre og denne tradisjonens møte med andre tradisjoner og nye kulturer, og sist synliggjør han tilfellene i vår egen kultur og kontekst. ”Juxtapositions” er altså ikke bare til stede i ordoen, og derfor i Bibelen, som Lathrop mener at ordo er forankret i. Nei, det er også en del av vår livssituasjon og kultur som, i møte med ordo, skaper nye ”juxtapositions”.

Man kan stille spørsmålstegn ved denne utstrakte bruken av begrepet. Til tider kan det virke som en noe lettvinnt løsning på situasjoner som er spenningsfylte eller som er

---

¹⁰⁵ Samme verk s. 228. Lathrop henviser her til Job 12:7-10 om dyrene som viser oss Guds storhet og omsorg.

¹⁰⁶ Lathrop (2003) s. 127, samt fotnote nr 2 samme sted.

vanskelige å forene. Det Lathrop gjør tydelig ved bruken av ”juxtapositions” er å vise at kristendommen og den kristne tradisjon ikke er blitt til i et vakuum, men til stadighet er blitt påvirket av omgivelsene. Men begrepsbruken kan føre til at han ufarliggjør forskjellene og dynamikken i tradisjonen og på den måten velger en lite konfronterende linje. Ved å bruke ”juxtapositions” som fortolkningsnøkkel i alle situasjoner som viser seg uforenlige, gir han i praksis den han argumenterer mot halvt rett. Han unngår med dette å tydelig ta stilling til de ulike situasjonene og belyser i stedet situasjonen fra ulike kanter, og på den måten staker ut sin agenda.

Lathrop bruker en fortolkningsnøkkel som gir et videre perspektiv både på tolking av bibeltekster, tradisjon og nåtid. Samtidig kan han stå i fare for å bli noe vag ved å alltid bruke ”juxtapositions” som fortolkningsnøkkel nettopp på grunn av dets mangel på konfrontasjoner.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Det ville vært interessant for denne oppgaven å se hvor langt Lathrop er villig til å bruke begrepet ”juxtapositions” med tanke på fellesskapsforståelsen. Han lar begrepet også omfatte vår egen kultur. Om han også vil la det omfatte menigheten er noe uklart. Men fellesskapet ville fått en fruktbar tolkning dersom menigheten er ”juxtapositions” – mennesker med ulik bakgrunn og ulik grunn for deltakelsen i liturgien.

5. Hvem er nattverdsbordet dekket for?

Etter en gjennomgang av Schmemmann og Lathrop ser vi en del likhetstrekk mellom dem. De har begge en klar oppfatning av at liturgi er teologi, liturgi er den sanne tale om Gud og liturgien har derfor en betydningsfull funksjon i Kirken. De er også begge sterkt kritiske til den individualiseringen som samfunn og kirke er blitt en del av, og ønsker å fremheve viktigheten av det kollektive i en kristen forsamling. Fellesskapet er kjernen i Kirken og kjernen i nattverden. Man kan tolke det til at uten fellesskapet og et fokus på kollektive handlinger (som følge av nattverden), er ikke Kirken det den er ment til å være. Men her melder også ulikheten mellom Schmemmann og Lathrop seg. For selv om de begge stekt vektlegger fellesskapet og det kollektive i liturgien, ser det ut til at de har en noe ulik oppfatning av hva dette fellesskapet faktisk er og hvem som utgjør et slikt fellesskap.

5. 1. En åpen eller lukket tilgang til de hellige ting?

Schmemmann og Lathrop tydeliggjør viktigheten av å synliggjøre fellesskapet i nattverden. Fellesskapet er av en fundamental størrelse og de mener begge at fellesskapet i dagens nattverdsfeiring er svært redusert. Selv om de støtter hverandre på dette punktet, velger de å definere fellesskapets omkrets etter noen ulike mål. Skal fellesskapet i nattverden defineres til den indre, lukkede sirkel, ”halv” indre sirkel eller ytre, åpne sirkel? Og hvilke konsekvenser får plasseringen av grensene for Kirken og nattverden?

5. 1. 1. Den ”halv indre” sirkel

Alexander Schmemmann sin fellesskapsforståelse i nattverden åpner noen viktige dører. Først og fremst definerer han nattverden som forsamlingens sakrament. Det gir en viktig indikator på hvilken plassering fellesskapet i nattverden har. Som vi har sett tidligere kritiserer Schmemmann sterkt det individuelle preg som nattverden har fått, da særlig i vestkirken. Og med det individuelle preg har også nattverden blitt redusert til å handle som syndsforlatelsen mer enn om fellesskapet, både nåtidig og i et eskatologisk perspektiv. Når Schmemmann igjen utvider nattverdsforståelsen til å romme mer enn

syndsforlatelsen, gir det et viktig korrektiv til nattverdsfeiringen i Den norske kirke hvor syndsforlatelsen og individualiteten dominerer nattverdsfeiringen.¹⁰⁸

Nattverden som forsamlingens sakrament manifesterer fellesskapet ved hjelp av brød og vin, og skaper en ny verden i den gamle verden. Den nye verden er Kirken og den gamle verden er konteksten som kirken står i. Før den nye verden skapes igjennom Kirken, må det først finnes en forsamling.

Det som er spennende med Schmemann er at han ikke tenker på forsamlingen som den lokale forsamling, den indre sirkel, men forsamlingen som den verdensvide kirke, som i nattverden feirer sammen. Ved å løfte blikket ut fra det lokale til det globale, vokser fellesskapspektivet hos Schmemann. Den verdensvide kirke må stå som en overordnet ordening for alle lokale kirker. Det er ingen kirke eller forsamling som utgjør Kirken alene. Det er et verdensvidt fellesskap.

Ettersom Schmemann forholdt seg til en vestlig verden samtidig som han sto i en østlig tradisjon er det litt uklart hva den verdensvide kirke er. Er det alle ortodokse kirker i verden, eller er det et økumenisk kirkefellesskap? Etter ortodoks tradisjon utgjør Kirken alle de ortodokse kirker. Samtidig er det ikke usannsynlig at Schmemann faktisk omtaler Kirken i økumenisk forstand da han arbeidet aktivt inn mot en vestlig tradisjon. Da er det nærliggende å tenke fellesskapet først og fremst som et åndelig fellesskap gjennom nattverden.¹⁰⁹ Uavhengig av om Kirken hos Schmemann er konfesjonelt begrenset eller oppfattes som en økumenisk størrelse, har Schmemann et poeng med å flytte grensene. Den lokale menighet vil alltid være del av noe større.

Hvor langt fellesskapets grenser går, er egentlig ikke et tema for Schmemann og han svarer derfor ikke direkte på en slik problemstilling. I stedet finner vi en helt annen forståelsesramme for å snakke om nattverden. For Schmemann er fellesskapet skapelsesteologisk bestemt og dermed blir det ikke så viktig for han å besvare hvem som hører med eller ikke. Men selv om Schmemann legger et skapelsesteologisk perspektiv til

---

¹⁰⁸ Jfr kapittel 2. 1.

¹⁰⁹ Det er viktig å presisere at dette åndelig fellesskapet skiller seg fra Jensen sitt åndelige fellesskap. Det dreier seg ikke om en elite av rett troende, men et kirkelig, åndelig fellesskap som må forstås ut i fra et skapelsesteologisk perspektiv.

grunn, synes det allikevel mulig å kunne komme med noen antakelser om hvor han vil sette grensene for fellesskapet i forhold til Lathrop.

Schmemann sprenger en grense ved å gå fra det lokale til det globale, men holder seg trolig likevel innenfor en ”halv indre” sirkel. Først og fremst er dette fordi forsamlingen for Schmemann ikke bare er en forsamling av troende, men også en forsamling av døpte. Skulle det da være noen tilstede blant den gudstjenestefeirende forsamling som bare var troende og ikke døpte, tilhører ikke sakramentet disse. Sakramentet er for de døpte, de innvidde. De som utgjør denne forsamlingen er en del av en større forsamling, Kirken, som utgjør den nye verden i denne verden.

Den nye verden i denne verden er et viktig punkt hos Schmemann med tanke på fellesskapsforståelsen. Kirken, eller den nye verden, har det som kall å misjonere i den gamle verden, å gjøre kjent kjærlighetens og forsamlingens sakrament. Her kan det ligge en dobbelthet i forhold til Kirkens relasjon til verden. På en måte skaper Schmemann en distanse mellom Kirken og denne verden. Det som skjer i kirkerommet er for det første forbeholdt et bestemt fellesskap (de døpte), og for det andre står dette fellesskapet utenfor verdensfellesskapet. Samtidig mener Schmemann at Kirken har et ansvar for verden og verdensfellesskapet, men verden blir ikke en del av definisjonen på hvem Kirken er. Denne dobbeltheten med hvem som faktisk utgjør kirken og kirkens forhold til verden vi lever i, henger kanskje sammen med et sakramentalt virkelighetssyn, hvor Gud handler sakramentalt gjennom liturgien og på grunn av dette, og på grunn av vår deltakelse i liturgien, blir vi Kirken. Vi blir lemmer på Kristi kropp og Kirken i seg selv er et sakrament.¹¹⁰

Dette er et virkelighetssyn som kanskje kan gjøre det vanskelig for en lutheraner å fullt ut forstå Schmemann. I lutherdommen står relasjonstenkningen sterkt, og i relasjonen mellom Gud og mennesket får Ordet en sentral plass. Både hos Schmemann og i en luthersk tradisjon rommer Kirken en tvetydighet i form av å være i verden, men samtidig av en annen størrelse. Hos Schmemann er det eukaristien som sakrament som binder sammen denne tvetydigheten. I en luthersk tradisjon ville vi heller vektlegge Ordet som bindeleddet. Det er Ordet som kvalifiserer at verden samtidig er kirke og som bestemmer

---

¹¹⁰ Jfr 3. 1

sentrum for kirken. Dobbeltheten og spenningen mellom Kirken og verden er kontinuerlig til stede, men er ikke løst. Det er et stykke verden og samtidig et stykke kvalifisert verden.¹¹¹ Dette kan også dra med seg at ytergrensene for fellesskapet blir uinteressante.

Utfordringen med Schmemmann blir derfor om man er villig til å akseptere det sakramentale virkelighetssyn eller ikke. I en luthersk kontekst vil det trolig være vanskelig å kjøpe argumentasjonen fullt ut, men det vil være fullt mulig å støtte seg til noen av de aspektene ved fellesskapet i nattverden som løftes fram.

Schmemmann presenterer en ekklesiologi hvor Kirkens størrelse er et hovedpunkt. Som sagt er det ikke helt gitt at det ligger noen form for økumenikk i dette, og det er derfor vanskelig å si hvor åpen Schmemmann egentlig er. Uansett kan vi si at den fellesskapsforståelse som kommer til uttrykk kan være en viktig påminnelse for Den norske kirke. Dette fordi Schmemmann løfter fram fellesskapet, gir det rom og en stor verdi.

5. 1. 2. Den ytre sirkel

Hos Lathrop blir det tydeligere enn hos Schmemmann at fellesskapet utvides til å gå utover Kirken. Med sin fellesskapsforståelse sprenger Lathrop grensene fra det lokale til det globale, og fra kirken til verden. Et slikt syn på fellesskapet inkluderer alle troende. Lathrop åpner dørene for de uinnvidde og gir deltakelse i nattverden til alle som vil, og nattverden er av en slik karakter at det inviterer til mangfold. På den måten trekker Lathrop inn en diakonal dimensjon i nattverden. Kirken har en oppgave å gjøre for de uinnvidde. Fellesskapet og de kollektive handlinger blir viktige premisser for nattverden. Så langt er Lathrop en god samtalepartner inn i Den norske kirke, og i sær folkekirken. Alle inkluderes inn i det gudstjenestefeirende fellesskap. Dette kjenner vi også igjen hos Schmemmann. Forskjellen mellom de to blir på dette punkt at Lathrop virkelig ønsker å kunne inkludere alle, mens Schmemmann antakelig mer utelukkende tenker på inkludering

---

¹¹¹ Se referanse til Inge Lønning i kapittel 7.

i forhold til alle døpte. Lathrop velger en mer offensiv anvendelse av kjærlighetsbudskapet og lar det romme alle.

Utfordringen ved Lathrop blir hvordan en utvidet fellesskapsforståelse gjør seg gjeldende i nattverden. Han presiserer at Kirkens hellighet ikke bygger på menigheten, men på Kristus og at menigheten deltar i denne hellighet gjennom de hellige ting.¹¹² Dermed kunne man tro det ikke er bestemte vilkår til grunn for deltakelsen i nattverden og at alle som ønsker det kan delta. Samtidig står Lathrop i en luthersk tradisjon hvor dåpens sentrale plass gir noen utfordringer til en så vid fellesskapsforståelse. Det blir viktig å se nærmere på hvor grensene for den ytre sirkel settes.

5. 2. Dåpen som et absolutt vilkår for nattverden?

Lathrop gir en vag invitasjon til å drøfte om hvorvidt dåpen er en betingelse for nattverden eller ikke. Lathrop er tydelig på at fellesskapet rommer en større gruppe enn de aktive kirkegjengere. Fellesskapet rommer alle som ønsker tilgangen på de hellige ting. Når han eksplisitt tar opp forholdet mellom dåpen og nattverden går han enda lenger i sin fellesskapsforståelse.

Det er et interessant utspill Lathrop kommer med. Han henviser til de bibelske tekster og peker på Jesu handlinger som avviker fra vår oppfatning om dåpen som inngangsbillett til deltakelse i nattverden.¹¹³ Det å løfte fram avvikene fra dagens normative praksis, rokker ved fundamentale trekk ved kristenheten. Lathrop er unektelig enig med Schmemmann i at dåpen er tegn på medlemskapet i det kristne fellesskap. Samtidig åpner han opp for en diskusjon som nettopp går i mot en slik tenkning. Det er ikke dermed sagt at Lathrop åpner opp for en kirke uten dåp, men søker heller å vise viktigheten av tilgangen på de hellige ting, også for de uinnvidde og udøpte.

Poenget for Lathrop er at ingen bør nektes adgang eller utelukkes i nattverdsfellesskapet hvis de ønsker å delta for første gang uten å være døpt. Alle skal ha en reell sjanse til å erfare de hellige ting dersom de søker dette.

---

¹¹² Jfr kapittel 4.1.3.

¹¹³ Jfr kapittel 4. 2.

*”We will communicate something quite different from Christianity if we attempt to recover some imagined past of pure assemblies, excluded catechumens, and believers – only of communicants. The task of the assembly is a task of polarity: make the center strong, the symbols large, the words of Christ clear, and make that center accessible, the circle large, the periphery permeable.”*¹¹⁴

Dette er et interessant innspill som kan skape spennende diskusjoner rundt våre dogmer. Samtidig er Lathrop tilbakeholden til en slik praksis uten dåpen for øyet: *”(…)a terrible thing will have happened if there is no way to come deeper, no invitation to the water, no catechumenal process, no continued warning and welcome.”*¹¹⁵ Dermed beveger ikke Lathrop seg så langt fra den tradisjonelle kristne tanke om dåpen som et absolutt vilkår for nattverden. Samtidig har han gitt et signal om at her handler det om å være raus i møte med medmennesker som ikke Kirken, ei heller de selv, regner som innenfor. Og kanskje har han åpnet for en debatt om dogmenes bestemmelse av hvem som har tilgang til de hellige handlinger og på hvilket grunnlag.

Det er viktig for Lathrop å presisere at dåpen ikke er satt til side for et åpent nattverdsfellesskap. Uansett hvordan man argumenterer vil nok dåpen alltid stå som en indikasjon på tilhørighet til det fellesskapet som består av troende mennesker – det fellesskapet vi kaller Kirken. Men skal kirken ta sin egen kontekst på alvor, må også helligstedet og de hellige ting være tilgjengelig for alle som søker det. Uansett døpt eller ikke, bør det være ønskelig for Kirken å romme det mangfold som samfunnet rommer. Og kanskje viser Lathrop sitt engasjement for denne saken at faktorene i dag gjerne kommer i omvendt rekkefølge, hvor nattverden blir en vei mot dåpen i stedet for dåpen som vei mot nattverden. I Den norske kirke ser tendensen ut til å være at det ikke lenger er selvsagt å døpe barna sine, samtidig som vi ser en tendens til økt dåp blant konfirmanter. I en slik situasjon gir modellen mening. Tilgjengelighet til nattverdsfellesskapet kan også lede til et ønske om å få bekreftet gjennom dåpen at man er Guds barn.

---

¹¹⁴ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 132

¹¹⁵ Samme sted. For forklaring på *”warning and welcome”*, se kapittel 4. 1. 3.

Nattverdsfellesskapet er Kristus i verden,¹¹⁶ et nærvær som i luthersk tradisjon virkeliggjøres av Ordet. Kristus innlemmer alle i sitt fellesskap og dette fellesskapet må derfor være tilgjengelig for alle.

Hvor langt ut Lathrop er villig til å trekke grensen for døpt eller ikke døpt, kommer ikke klart fram i hans lille behandling av temaet, men han lager en åpning for en dogmatisk refleksjon rundt en av kristenhetens læresetninger – dåpen som en forutsetning for nattverden. Han tvinger også fram en refleksjon over hva det egentlig betyr å være et nattverdsfellesskap. Det blir viktig å spørre seg om nattverden er et fellesskap for en gruppe mennesker med samme forutsetning for deltakelse, eller om det er et fellesskap med visse vilkår til grunn for deltakelsen.

Dette bringer oss over i diskusjonen om fellesskapets plass i nattverdsfeiringen og hvilken fellesskapsforståelse som ligger til grunn for feiringen.

5. 3. Nattverden manifesterer fellesskapet

Schmemmann definerer nattverdsfellesskapet til å gjelde de dømte (halv indre sirkel).

Lathrop er villig til å åpne dette fellesskapet til å inkludere de som bare tror uten å være døpt (ytre sirkel). Videre tenker begge at nattverden manifesterer Kirken og fellesskapet. Men her møter vi en utfordring i forholdet mellom liturgi og fellesskap. Som vi har sett tidligere mener både Schmemmann og Lathrop at liturgien konstituerer Kirken. I utgangspunktet er dette en god tanke, men det blir da viktig å tydelig definere hvem som er Kirken.

5. 3. 1. Liturgien som konstituerende for Kirken

Schmemmann definerer Kirken til å være alle de som feirer gudstjeneste. Dersom det er liturgien som konstituerer Kirken, betyr dette at det er de framøtte til gudstjenesten, de faktiske deltakerne i liturgien som utgjør Kirken.

En slik forståelse av det kirkelige fellesskap byr på en del utfordringer. I det man støtter seg på en slik definisjon av kirken, ekskluderes de menneskene som Lathrop nettopp

---

¹¹⁶ Jfr kapittel 7

ønsker å bringe inn i fellesskapet. Hvis Kirkens eksistens kun beror på den aktive menighet, i vår kirke; kjernemenigheten, er det ikke rom for de mennesker som søker kirken og de hellige ting når det angår deres liv.

Det vil derfor være vanskelig å forene liturgiens konstituering av Kirken med en folkekirkelig kontekst. Folkekirkens prinsipp er at det ikke bare er kjernemenigheten, de som regelmessig deltar i liturgien, som utgjør Kirken, men også de mennesker som ikke aktivt deltar og som allikevel definerer seg som en del av Kirken. Den liturgiske teologi som vi møter hos Lathrop, og særskilt hos Schmemmann, gjør en oppvurdering av liturgien og peker på betydningen av liturgien som Gudserkjennelse. Men hva med det livet som leves utenfor liturgien? Rommer ikke også dette livet en Gudserkjennelse gjennom erfaringer vi mennesker gjør oss i møte med livets mangfoldighet? Når kirken konstitueres som fellesskap i det man deltar i de hellige ting som Ordet, dåpen og nattverden¹¹⁷ begrenses dette fellesskapet til kun å gjelde de som deltar. De som sjelden eller aldri deltar, men som allikevel gjerne vil definere seg som en del av det kirkelige fellesskap, vil med dette kunne ekskluderes. Lathrop sier samtidig at det er disse som ekskluderes som Kirken har et ansvar for i et diakonalt perspektiv. Lathrop er trolig derfor noe mer romslig enn Schmemmann når han lar liturgien konstituere kirken.

Hvilket fellesskap som manifesteres i nattverden avhenger altså av hvilken ekklesiologi som ligger til grunn. Både Lathrop og Schmemmann henviser til dåpen for deltakelse i nattverden, selv om Lathrop representerer et mer inkluderende syn enn Schmemmann. Men må det kirkelige fellesskap som manifesteres være betinget av dåpen?

5. 3. 2. Nattverden som tegn

Svarer man nei på spørsmålet over, går man i mot den kristne tradisjonens syn på forholdet mellom nattverd og dåp. I Den norske kirkes ordninger står det: "*Dåp er en forutsetning for adgang til nattverden*".¹¹⁸ Som vi har sett tidligere er i tillegg vår høymesse formet slik at en åndelig vekkelse nær sagt står som et vilkår for deltakelsen i

---

¹¹⁷ G. Lathrop, *Holy Things* (1993) s. 126

¹¹⁸ Den norske kirkes gudstjenestebok, s 15, punkt B: 9.

nattverden.¹¹⁹ Satt litt på spissen synes syndsforlatelsen i nattverden å være det eneste poenget med nattverdfeiringen.

Selv om svaret på forholdet mellom dåpen og nattverden strider med tradisjonen, kan det fortone seg på en fruktbar måte. Den svenske teologen Gustaf Wingren beskriver i sin bok *Växling och kontinuitet* viktigheten av vekslinger og forandringer for å opprettholde kontinuitet. "(...)vad vi kallar "växling" är de olika konkreta handlingar som evangeliet utlöser (=som den uppståndne Jesus gör) och att det vi kallar "kontinuitet" är själva evangeliet (=Kristi tilltal till oss såsom uppstånden)." ¹²⁰

Evangeliet står fast og skaper kontinuitet, men kontinuiteten forutsetter at handlingene som springer ut av evangeliet er i en vekselvirkning. Man ber for eksempel ikke om syndsforlatelse for de samme ting som de ba om for 2000 år siden, selv om ordene er de samme.¹²¹ Hvis vi ikke former evangeliet til våre liv, gir det ingen mening og derfor heller ingen kontinuitet. Bare på den måten kan evangeliet være frigjørende til alle tider. Overfører vi dette til nattverdsforståelsen og fellesskapets plass i denne, vil evangeliet om kjærligheten som er sterkere enn døden stå fast og uforanderlig. Men handlingene som springer ut av dette budskap og vilkårene som legges til grunn for deltakelsene, står ikke fast. De må til stadighet forandres, slik våre liv og vår livsførsel forandrer seg. Det faste og kontinuerlige ved budskapet må være i en vekselvirkning med våre liv i dag. Det må formidles og gjøres tilgjengelig på den måten som nåtidens mennesker mottar på. Ordet, nattverden og dåpen er grunntrekkene ved vår kirke gjennom alle tider. Det vil aldri forandre seg, men vektleggingen innenfor de ulike elementene vil være i stadig forandring fordi det angår våre liv. Veksling og kontinuitet viser seg derfor å være en nødvendighet og en naturlig prosess gjennom tidene.

Da Gustav Jensen knyttet fellesskapet til nattverden gjorde han det på bakgrunn av dåpen som vilkår. I tillegg var det en forutsetning at den kristne (døpte) skulle gjennom gudstjenesten, gjennomgå en åndelig vekkelse som nådde sitt høydepunkt i nattverden. Det fellesskap Jensen vektla i nattverden var et fellesskap basert på denne prosessen og betinget av dåpen. Når vi nå stiller spørsmålsteget ved dåpens plassering i forhold til

---

¹¹⁹ Jfr 2.3.

¹²⁰ G. Wingren, *Växling och kontinuitet* (1972) s. 29

¹²¹ Samme verk s. 9

nattverden er dette mulig på bakgrunn av tanken om foranderligheten i kontinuiteten. Uten å ville reise en større debatt kan man stille spørsmålet om hvorvidt synd og frelse har en naturlig hovedplass i nattverden, slik vi kan oppleve det i dag. På bakgrunn av Schmemmann og Lathrop bør det være tydelig at det i vår liturgi er noe som underkommuniseres. Fellesskapets plass er minimal, nattverdsfeiringen er på sitt vis individbasert og syndsforlatelsen er svært framtrødende. Det skapelsesteologiske perspektiv som både Lathrop og Schmemmann framhever, er også lite tilstede i vår egen liturgi. Gjennom en skapelsesteologisk vinkling vil fellesskapet og takksigelsen over Guds gjentagende skaperhandling få en naturlig og viktig plass.

Kobler vi den *tradisjonelle* forståelsen av synd og frelse fra nattverden (måltidet som syndsforlatelse og nåde), er det heller ikke gitt at nattverdsfellesskapet betinges av dåpen. Dermed lukkes heller ikke fellesskapet og nattverdets goder for enkelte grupper.

Fordelingen av de tre godene Ordet, brødet og vinen fordeles til *hele* det verdensvide fellesskap som strekker seg utover kirkeveggene, menigheten og Kirken som kirke.

I en slik nattverdsforståelse begrenses ikke nattverden til de deltakende nattverdsgjester. Nattverden er av en annen størrelse hvor den ikke avhenger av de som deltar for å være nattverd – kjærlighetens sakrament. Det fellesskap som nattverden rommer er ubegrenset og ubetinget. Nattverden vil i en slik nattverdsforståelse stå som et tegn på fellesskap og tilhørighet, uavhengig av deltakelse.

Kirken har eksistert i snart 2000 år. Reformert, revisjoner og endringer har pågått til alle tider. Det er bare de grunnleggende ting som ikke har endret seg: Fortellingen om Jesus, folk som kommer sammen for å ta vare på fortellingen, nattverden som tegn på tilhørighet i fellesskapet og nattverden som en manifestasjon av fellesskapet.

Del III

6. Fellesskapets plass i nattverden

Schmemmann og Lathrop gir på hver sin måte viktige korrektiv til Den norske Kirkes nattverdssyn og nattverdsliturgi. Ved å løfte fellesskapet fram som et bærende element i nattverden blir det tydelig hvordan vår egen liturgi i liten grad har fokus på det nåtidige fellesskap. I stedet har vår kirke forankret nattverden til syndsforlatelse og nåde, og fellesskapet som dannes i nattverden er betinget av disse to.

Utfordringen blir hvordan vi kan anvende både Schmemmann og Lathrop sine viktige bidrag. Som ortodoks teolog er Schmemmann den som ligger lengst unna vår egen tradisjon, men som vi har sett peker han på den vestlige tradisjons individualisering og innsnevring av nattverden. Schmemmann blir et viktig korrektiv inn i Den norske kirke som helhet. I en folkekirkelig kontekst vil Schmemmann sin oppfatning av nattverden som en manifestasjon av fellesskapet være lett å overføre, men argumentene blir noe ulike fordi folkekirken bør søke å romme *alle* som søker kirken. I Den norske kirke som helhet har Schmemmann helt klart mye å tilføre ved poengteringen av fellesskapet som strekker seg utover det lokale fellesskap i nattverden. Hans kosmiske og skaperteologiske perspektiv vil også være gode innspill.

Lathrop taler med vår tradisjon, men gir et diakonalt preg på nattverden som åpner en del nye perspektiver på hvordan man kan forstå nattverden. Fellesskapet strekker seg utover kirken selv, og godene som evangeliet og nattverden er, er til for å deles. I Den norske kirke som helhet er ikke dette fremmede tanker, men det er lite synlig i den nattverdsliturgi vi bruker i dag.

I en folkekirkelig kontekst blir Lathrop helt klart en viktig samtalepartner med sin brede fellesskapsforståelse og åpenhet.

Det som kan være utfordrende for vår kontekst ved Alexander Schmemmann og Gordon Lathrop sin tenkning er at de begge har en tydelig helhetstenkning om liturgien.

Helhetstenkningen handler om at liturgien har en normativ funksjon. En slik tenkning synes å være lite tilstede i vår egen liturgitradisjon. I liturgiarbeidet på slutten av 1800-tallet synes fokuset å være på hvert av de liturgiske ledd, fremfor liturgien som helhet.

Den dogmatiske lære ble stadfestet i liturgien og samtidig skulle liturgien ha en psykologisk innvirkning på hver enkelt.

Gustav Jensen viste en tendens til å tenke helhetlig om liturgien da han gjorde det til gudstjenestens hovedpoeng å lede menigheten fra bot til tro og så til sist nåden og kjærligheten.¹²² Liturgien skulle fungere som et forløp til en slik "reise". Han vektla også fellesskapet i nattverden, men da som et nytt og åndelig fellesskap på grunnlag av syndsforlatelsen og nåden. Det åndelige elitefellesskap som oppsto etter nattverden, står som en motsetning til det "halv indre" fellesskap som Schmemmann fremhever.

Motsetningen bunner i 1) at fellesskapet som manifesteres i nattverden rommer mer enn hva Jensen sitt fellesskap gjør. Riktignok er det rimelig å tro at Schmemmann også tenker et åndelig fellesskap, men fellesskapet rommer alle døpte, ikke bare de "verdige".

2) Schmemmann sin tanke om misjonen som Kirkens grunnleggende kallelse gir fellesskapet et ansvar for verden. Det vil si at selv om de begge forholder seg til et fellesskap av døpte, stenger ikke Schmemmann dette fellesskapet inne i dets indre liv for å tjene fellesskapets medlemmers åndelige behov.¹²³ Tvert i mot pålegger han dette fellesskapet å tjene verden.

Selv om Jensen til dels tenkte helhet i liturgien og gudstjenesten, er han milevis fra Schmemmann og Lathrop i sin liturgiske tenkning. "Vekkelsesprosessen" som Jensen legger til grunn for gudstjenesten og hans vektlegging av det kristne fellesskapet gjennom nattverden gir andre rammer for fellesskapet og liturgien som helhet enn hva vi finner hos Schmemmann og Lathrop. De er mer opptatt av liturgien som mønster enn som forløp og fellesskapet er ikke en konsekvens av et forløp, men konsekvens av "forsamlingen som kirke". Både Schmemmann og Lathrop vektlegger ordo som mønster for all liturgisk aktivitet og ser på liturgien som sann tale om Gud. Dessuten mener begge at liturgien konstituerer og virkeliggjør Kirken, hvilket virker lite tydelig hos Jensen. Liturgien er ikke hos de to teologene et uttrykk for dogmenes lære, som det kan synes hos Jensen, men et mønster i veksling og kontinuitet, et mønster i "juxtapositions".

---

¹²² Jfr kapittel 2. 2.

¹²³ Jfr. 3. 1. 1.

Fellesskapets genuine plass i nattverden har ikke ”vekkelse” og ”oppdragelse” som premiss, men tilhørighet.

6. 1. Et utblikk

For et videre arbeid med nattverdsliturgien og dens innhold, kan det være nyttig å se på liturgien hos andre kirker.

I Svenska Kyrkan finner vi en nattverdsliturgi med flere valgmuligheter som kan være inspirerende og oppløftende med tanke på et liturgiarbeid.

Det er også verdt å se nærmere på Kirkenes Verdensråd sitt offisielle dokument fra 1982. Her møttes representanter fra ulike kirkesamfunn som pinsevenner, adventister, katolikker, ortodokse og protestanter. Lima-dokumentet eller BEM-dokumentet (Baptism, Eucharist and ministry) som ble utviklet gjennom dette møtet, er et godt stykke arbeidet på vei mot en felles forståelse av Kirken og de kirkelige handlingene i en økumenisk sammenheng.

Det finnes også en liturgi med navn Lima-liturgien som er blitt stående som den økumeniske liturgien. Det kan være fruktbart å se litt nærmere på en slik økumenisk liturgi med tanke på vår egen liturgi i Den norske Kirke.

6. 1. 1. BEM-dokumentet og Lima-liturgien

Som et økumenisk skrift er det flere hensyn som tas når BEM tar for seg nattverdsmåltidet, innstiftelsen av måltidet og betydningen av det. Ettersom fellesskapets plassering i nattverden er det som denne oppgaven har for øye, er det kun dette som vil bli kommentert, selv om dokumentet påpeker andre og sentrale deler ved nattverden.

I punkt II. D: 19. kommenteres nattverden som de troendes samfunn. Det understrekes at nattverdfeiringen ikke bare settes i verk på et lokalt plan, men omslutter alle andre nattverdsfeirende ”..til alle tider og på alle steder. Det er gjennom nattverden at Gudsfolkets fellesskap kommer fullt ut til uttrykk. Nattverdsfeiringen har alltid noe med kirken som helhet å gjøre, og hele kirken har del i enhver lokal nattverdsfeiring.”¹²⁴

---

¹²⁴ ”Nattverd”, *I Dåp, nattverd og embete* (1983) s. 30

Ettersom dette er et økumenisk skrift, omslutter nattverdsfellesskapet alle kristne krikesamfunn og ikke et bestemt kirkesamfunn.

Det diakonale ved nattverdsfellesskap betones også i BEM-dokumentet, både i forhold til sosial og politisk urett. Dette gir gjenklang med Lathrop sin nattverdsforståelse. *”Vi viser oss derfor som selvmotsigende deltakerer i nattverdsfeiringen hvis vi ikke aktivt deltar i den fortsatte forbedringen av verdenssituasjonen og av enkeltmenneskers kår.”*¹²⁵

Menigheten har et felles ansvar, gitt gjennom måltidsfellesskapet, for å fordele verdens goder rettferdig og har derfor et ansvar for medmennesker utover kirken. Fellesskapet som her presenteres går utover Kirken selv fordi ansvarsoppgavene omfatter de som ikke er tilstede på gudstjenesten. *”Solidaritet innen Kristi legemes nattverdsfellesskap og den ansvarlige omsorg de kristne har for hverandre og verden, kommer til uttrykk i liturgiene.”*¹²⁶ I vår egen nattverdsliturgi, brukt i høymessen, er ikke dette framtreddende. Vi tar en del av ansvaret i forbønnsdelen i gudstjenesten, mens nattverden bærer et mer individuelt preg, og fellesskapet minner mer om den indre sirkel som vi kjenner Jensen. Den ytre sirkel, de som ikke deltar i nattverden, men som deler samme tro, er derfor gjennom BEM-dokumentet tydelig adressert. Kirken har et særlig ansvar for å dele nattverdsfellesskapet med ”outsiderne”. Denne diakonale holdning som vi også finner hos Lathrop, får følgende uttrykk: *”På samme måte som Jesus gikk ut til tollere og syndere og hadde bordfellesskap med dem, er kristne gjennom nattverden kalt til å stå solidariske med de utstøtte og å bli tegn på den kjærligheten Kristus viste.”*¹²⁷

Gjennom BEM-dokumentet blir det tydelig at i en økumenisk sammenheng får fellesskapet i nattverden en betydelig rolle. Både fellesskapet mellom kirkene og fellesskapet med våre medmennesker som ikke alltid er den synlige delen av fellesskapet. I Lima-liturgien kommer ikke den ytre sirkel eksplisitt til uttrykk, men setninger som *”La alle folk på alle steder få del i velsignelsen(...)”* og *”Led oss til gledesfest i ditt nærvær som er gjort i stand for alle folk”*¹²⁸ kan tolkes som et implisitt uttrykk for dette. I

---

¹²⁵ Samme verk s. 31, punkt II.D:20

¹²⁶ Samme verk s. 31, punkt II. D:21

¹²⁷ Samme verk s. 32, punkt II. D: 24

¹²⁸ Leirvik, O.: ”Limaliturgien” i *Teologi for menigheten* (1988) nr. 10. 17-28

forbønnsdelen før nattverden er den ytre sirkel tydeligere tilstedet, men ikke i selve nattverdsliturgien. Dette betyr ikke at fellesskapet ikke er framme i liturgien, men kirkens ”outsidere” har ikke den samme tydelige plass som i BEM-dokumentet.

Lima-liturgien tar til eksempel i bruk ”den fysiske” fredshilsenen som inviterer nettopp til fellesskap. Også under selve brødsbrytelsen markeres det at dette er tegn på fellesskapet i Kristus.

Lima-liturgien er også sterkt forankret i et skapelsesteologisk perspektiv. Kosmos, skaperverket og de goder som kommer til oss fra skaperverket, får en naturlig plass i liturgien.¹²⁹ Brødet og vinen, Kristi legeme og blod kommer fra skaperverket, livnærer oss og er til for alle mennesker.

6. 1. 2. Svenska Kyrkans nattverdsliturgi

Svenska Kyrkan gjennomgikk en revidering av liturgiene brukt i gudstjenesten og andre kirkelige handlinger på begynnelsen av 2000-tallet. Den nattverdsliturgien vi finner i Den Svenska Kyrkohandboken fra 2003 gir en bred valgmulighet til å forme innholdet i nattverden. Den tekniske oppstillingen av liturgien er kjent, men innholdet av særlig nattverdsbønnen og takkebønnen etter kommunion svarer godt til nattverden som en manifestasjon av fellesskapet. Som nevnt gir den valgmuligheter. Man kan velge den tradisjonelle formen hvor syndsforlatelsen blir nattverdets tyngdepunkt, men har også mulighet til å forme nattverden til et fellesskapsmåltid.¹³⁰

Bønnene går ut over det individuelle, og fellesskapet som kommer til uttrykk er et diakonalt fellesskap hvor kirken har et særskilt ansvar for å bringe Gudskjærligheten til sine medmennesker. Det skapelsesteologiske perspektivet er også sterkt inne i disse alternativene. Gud som skaper og opprettholder av alle ting står sentralt. Måltidets fellesskapsdimensjon beror på nestekjærlighet, samhörighet og takksigelse.

---

¹²⁹ Samme verk. Se særlig under overskriftene *Forberedelse* og *Takkebønnen*

¹³⁰ Dette gjelder særlig alternativ C, F (med valgmulighet 1.), G og H for nattverdsbønnen, og alternativ 2 og 3 for takkebønnen.

Nattverdsbønn F minner om Schmemmann sitt nattverdssyn særlig med tanke på det skapelsesteologiske, og fellesskapet i Kristi kropp. *”Låt alla dem som delar detta bröd och denna bågare genom den helige Ande förenas till en enda kropp(...)”*¹³¹

Også i den svenske nattverdsliturgien er bruken av fredshilsen og ordene knyttet til brødsbrytelsen.¹³² Menigheten bringer selv fredshilsen til hverandre og brødet brytes som tegn på fellesskapet i Kristus.

Det er tydelig at Svenska Kyrkan i sitt revisjonsarbeid har tatt høyde for det økumeniske arbeidet som foreligger.

Svenska Kyrkans nattverdsliturgi, BEM-dokumentet og Lima-liturgien bør være gode nok eksempler på at nattverden kan og bør forstås som et tegn på fellesskap og tilhørighet, og at dette helt klart kan uttrykkes tydeligere i vår egen liturgi. BEM-dokumentet oppfordrer faktisk til fornyelse av nattverdsforståelsen og liturgien for å oppnå enhet i nattverdsfeiringen og fellesskapet. Kirken bør prøve sin egen liturgi mot den økumeniske forståelsen av nattverden som er i ferd med og utvikles.¹³³

---

¹³¹ *Den Svenska Kyrkohandboken* (2002), Alternativ F, første valg. s. 164. Første del av bønningen har klart et skapelsesteologisk perspektiv.

¹³² Samme verk, s. 22

¹³³ ”Nattverd”, *I Dåp, nattverd og embete* (1983) s. 33, punkt III: 28

7. Kirken som et måltidsfellesskap

Gjennom denne oppgaven har det blitt tydelig hvordan nattverdsfellesskapet gjerne defineres ut fra hvilken ekklesiologi man anvender. I en artikkel definerer Lathrop kristenheten til å være et måltidsfellesskap. ”So, for a moment, try saying it this way: *Christianity is a meal-fellowship. And the meal of the word, the word of the meal is itself a witness to the world of God’s love for the world, is itself the very mission of God in the world.*”¹³⁴ Kristenheten er et måltidsfellesskap hvor Ordet kvalifiserer nattverden og fellesskapet.

Hvem Lathrop her definerer som kristenheten er noe uklart, men det er ikke utenkelig at han i dette begrepet legger den økumeniske kirke. Det vil også være rimelig å tro at kristenheten her omfatter *alle* døpte, uavhengig av aktivt utøvende trosliv. En slik definisjon av kristenheten eller Kirken og nattverdsfellesskapet vil passe godt inn i en folkekirkelig ekklesiologi.

Videre kan definisjonen også utvides til å gjelde alle som slutter seg til den kristne tro, uten nødvendigvis å være døpt. Ved å gjøre Kirken til et måltidsfellesskap blir nattverden tegn på fellesskap og tilhørighet. Dette fellesskapet består av mennesker som tror på den oppstandne og som samles om evangeliet fordi det på en eller annen måte berører deres liv. Nattverden manifesterer dette fellesskapet mellom troende og med Jesus Kristus. Et slikt nattverdssyn har en skapelsesteologisk vinkling som premiss, hvor alle mennesker har en tilhørighet til Gud fordi de er skapt av skaperen og opprettholderen av alle ting. Guds nærværet i menneskenes liv avhenger ikke av en bekjennelse. Det er en relasjon som er evig og uforanderlig.

På den måten åpnes nattverdsbordet for alle som ønsker å delta, uten bestemte vilkår til grunn, annet enn at alle er skapt av den samme skaper. Gudserkjennelsen utenfor kirkerommet tas på den måten alvorlig og det gis rom for de erfaringer som rammer menneskelivet.

---

¹³⁴ G. Lathrop, “On the Table-Servers: Ministry in the Assembly” (2005), s. 6. Artikkelen er hentet fra www.valpo.edu/ils/documents/05_lathrop.pdf, 03. 04. 2006

For å tydeliggjøre poenget kan vi bruke historien fra Johannes evangeliet om Jesu åpenbaring for disiplene på stranden.¹³⁵ Fortellingen inneholder et stykke ekklesiologi som også sier noe om måltidsfellesskapet.

Disiplene er ute og fisker, men får ikke fisk. Det står en mann på stranden som ber dem kaste garnet på andre siden av båten. Disiplene gjør så, og underet skjer – de får fisk. Underet får disiplene til å kaste et ekstra blick på den fremmede mannen. De ser det er den oppstandne Jesus Kristus som åpenbarer seg for dem. Da de kommer inn til land, inviterer Jesus på et måltid. Disiplene og den oppstandne sitter rundt bålet, griller fiskene de fikk, og spiser sammen.

Det fellesskap som der konstitueres gjennom måltidet, er et synlig tegn på nattverdsfellesskapet. Det er også et synlig tegn på Kirken. Dette måltidet på stranden er Kirken. Det er her Kirken konstitueres, gjennom et hverdagslig, men samtidig helt spesielt måltid. Teksten sier ikke noe om at Jesus stiller seg tvilende til disiplenes svik og tidligere fornektelser. Teksten sier heller ikke at han legger noen bestemte vilkår til grunn for deres måltidsfellesskap. Men det vi finner i teksten er en beretning om et måltid som er fylt av glede, takknemlighet og kjærlighet. Underlig, men allikevel virkelig. Et stykke hverdag og et stykke Kristus. Et stykke verden slik vi ser den og erfarer den og samtidig et stykke kvalifisert verden - Gudsnærværet.¹³⁶ Dette er Kirken. Dette er nattverden. Et fellesskap gjennom troen på den oppstandne og et fellesskap med den oppstandne. Teksten står som et klart bilde på at ingen av disse to delene, et stykke verden og et stykke kvalifisert verden kan være kirke alene. De ”hører uløselig sammen”.¹³⁷ De er en enhet – det synelige og det usynlige. De blir *én* selvstendig størrelse, unik og betydelig gjennom måltidet. Med dette er Kirken et måltidsfellesskap. Tilgjengelig, åpent og inkluderende.

Fellesskapet har uten tvil en sentral plass i nattverden. I vår egen kontekst har vi sett at fellesskapet på flere måter er blitt erstattet med en mer individualistisk syndsforlatelse

---

¹³⁵ Joh. 21: 1-14

¹³⁶ I. Lønning, *Hovedpunkter til forelesninger over ekklesiologien* (1969). Punkt 3B, Bonhoeffer

¹³⁷ Samme sted.

som sentrum for nattverden. Dette til tross for Jensen sin markering av fellesskapet. Hos to teologer fra to ulike konfesjoner finner vi andre innholdsmomenter som er fraværende i vår egen liturgi og nattverdsforståelse. De peker begge på viktigheten av fellesskapet i nattverden og bringer inn et skapelsesteologisk perspektiv. Også dels gjennom Svenska Kyrkan og BEM dokumentet har vi sett at fellesskapet er en naturlig og viktig del av nattverden. Vår egen høymesseliturgi underkommuniserer denne viktigheten og velger et annet tyngdepunkt.

Fremstillingen i oppgaven bør gi grunner nok til å endre på dette. Det har Den norske kirke mulighet til nå på grunn av høymessereformen som er satt i verk. Nattverden er et ritual som inkluderer og ekskluderer på samme tid, nettopp fordi noen finner det høyest naturlig å delta, mens andre ikke. Det bør bli liturgiens oppgave å formidle nattverden som tegn på et inkluderende og vidt fellesskap, mer enn hva er tilfelle i dag.

Å justere nattverdssynet og nattverdsliturgien, kan også by på noen ekklesiologiske utfordringer i forhold til Den norske Kirkes offisielle kirkesyn, men fellesskapet i nattverden viser seg som en betydelig teologisk størrelse og bør derfor løftes fram med største selvfølgelighet. Det krever noen endringer for å få dette til, både i liturgien selv og i teologien. Hvordan det helt konkret skal ta form bør overlates til de som arbeider med reformen av høymessen. Oppgaven søker heller å peke på noen mulige referanser og en mulig teologisk forståelse av nattverden som kan gi fellesskapet i nattverden den plass det egentlig har krav på. Oppgaven søker også å vise at bordet bør være dekket for alle som søker dette fellesskapet, uavhengig av konfesjon, dåp eller livsførsel.

All endring og korrigerende av liturgi og teologi er krevende og dels provoserende fordi det rører ved det vi gjerne tenker som stabilt og fast. Vi forventer at Kirken skal være uforanderlig. Men alle ritualer endrer seg fordi ritualene har med vår livsførsel å gjøre. Derfor må kirkens ritualer endre seg etter hvert som liv og vilkår endrer seg.

Men uansett endringer vil tre ting alltid være uforanderlig: Evangeliet om Kjærligheten og Håpet, dåpen som det synlige tegn på menneskets relasjon til Gud, og nattverden som et synlig tegn på fellesskap i, og sammen med, den oppstandne Kristus.

Det feires nattverd på Gaustad psykiatriske sykehus en vårdag i 2004. Der sitter det mennesker som opplever et hvert fellesskap eller en hver sosial situasjon som truende, side om side med de som samfunnet betegner som "normale" mennesker. Der sitter de i ett og samme fellesskap, med lik rett til å føle tilhørighet. De er sammen om noe i fellesskap, sammen om å dele de to livgivende elementene brødet og vinen.

Bibliografi

Danbolt, L. J. og Stifoss-Hanssen, H. *Hvermann og Gud. Om religiøst liv i folkekirken*. Oslo 2003. Verbum forlag.

Den norske kirke, 2006/28. mars. ”nattverden”.
http://www.kirken.no/Bakgrunn/nattv_tro.cfmv

Den norske kirke: Kirke/stat-utvalget, 2006/18. april. ”Hva er Kirken? En ekklesiologi. Delrapport” september 2000.
http://www.kirken.no/kirke_stat/Rapport/ekkesi.pdf

Den norske kirke: Kirkemøtet, 2006/18. april. ”Den norske kirkes identitet og oppdrag. Uttalelse til regjeringens kirke/stat-utvalg” 02. 11. 2004.
http://www.kirken.no/doc/KM_11_2_04.DOC

Den norske kirke, 2006/18. april. ”Strategiplan for Den norske kirke 2005-2008” november 2004
http://www.kirken.no/Materiell/strategi05_08.cfm

Det nye testamentet. Oslo 2005. Det norske bibelselskap.

Flatø, L. *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926. En kirkehistorisk undersøkelse*. Oslo 1982. Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Fæhn, H. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke – fra reformasjonstiden til våre dager*. Oslo 1994. Universitetsforlaget.

Grane, L. *Confessio Augustana*. Frederiksberg 1994. ANIS.

Hjelde, S. og Lønning, I. *Martin Luther. Lille og store katekisme*. Oslo 2001. De norske bokklubbene.

I Dåp, nattverd og embete: *Nattverden*. Oversatt av I. Asheim. Oslo 1983. Kommisjon for tro og kirkeordningsdokument nr.111; 25-34

Jensen, G. ”Er vor Høimessegudstjenestes nuværende Ordning fuldt tilfredsstillende?” i *Luthersk kirketidende* (1880 II) 233-239 og 249-256.

Lappégard, S. ”Folkekyrkjeteologi”, *Folkekirken – Status og strategier*. Redigert av B. Sandvik. Oslo (1988) 107-131. Den norske kirkes presteforening.

Lathrop, G. *Holy Things. A liturgical Theology*. Minneapolis 1993. Fortress Press.

Lathrop, G. *Holy People. A liturgical Ecclesiology*. Minneapolis 1999. Fortress Press.

Lathrop, G. *Holy Ground. A liturgical Cosmology*. Minneapolis 2003. Fortress Press.

Lathrop, G. 2006/3. april. "On the Table-Servers: Ministry in the Assembly" 2005.
www.valpo.edu/ils/documents/05_lathrop.pdf.

Myhre-Nielsen, D. *En hellig og ganske alminnelig kirke. Teologiske aspekter ved kirkens identitet i samfunnet*. Trondheim 1998. Tapir forlag.

Salomonsen, J. *Riter. Religiøse overgangsritualer i vår tid*. Oslo 1999. Pax Forlag A/S.

Sandvik, B. *Det store nattverdsfallet. En undersøkelse av avsperring og tilhørighet i norsk kirkeliv*. Trondheim 1998. Tapir.

Schmemmann, A. *For världens liv*. Uppsala 1976. Oversatt av en gruppe innen St Alban og St Sergius. Pro Veritate.

Schmemmann, A. *Introduction to Liturgical Theology*. New York 1996. 4. opplag. Oversatt av Asheleigh Moorehouse. St Vladimir's Seminary press.

Schmemmann, A. *Eukaristin. Kärlekens sakrament*. Skellefteå 1997. Oversatt av Göran Ståhl. Artos.

Skard Dokka, T. *Som i begynnelsen – Innføring i kristen tro og tanke*. Oslo 2000. Gyldendal Akademisk.

Wingren, G. *Växling och kontinuitet. Teologiska kriterier*. Lund 1972. CWK Gleerup.

Liturgiske skrifter:

Alterbok for Den norske kirke. Kristiania 1920. Selskapet til kristelige andagtsbøkers utgivelse.

Den svenska kyrkohandboken. Stockholm 2003. Verbum

Gudstjenestebok for Den norske kirke. Oslo 1996. Verbum

Leirvik, O.: "Limaliturgien" i *Teologi for menigheten* (1988) nr. 10. 17-28